КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

ГРУДЕНЬ 1928 | Ч. 12 | РІК ВИДАННЯ І.

Новий суспільний тип.

(Думки на часі.)

Дослідникові українського суспільного життя по цей бік рижської лінії, який його обсервує в останні 2-3 десятки літ, безумовно мусить впасти у вічі, що структура українського суспільства в останньому десятилітті підлягла деякій зміні; на увазі маємо появу, правда ще покищо не дуже численної, суспільної групи кооперативних робітників в широкому розумінні, підтягаючи під це поняття не тільки, як це дехто помилково робить, персонал кооперативних централь і районових кооперативних осередків, а й керманичів і робітників кооператив першого ступеня (справників, книговодів, крамарів, молочарів). Ця група осіб, яка ще не оформилася, як окрема суспільна катеґорія, але має всі дані для того, є маркантною новістю нашого громадського життя і, якщо тільки розбудова кооперативного життя у нас не спиниться, має дані для того, щоби стати важливим суспільним чинником, найактивнішим будівничим нового українського суспільства в даних умовах, коли инші групи т. зв. суспільної надбудови силою обставин з року на рік або редукуються чисельно, або попадають у більшу залежність від держави і тим самим випадають із активи білянсу свідомо-творчих сил народа. Є ними передовсім групи державних урядників усіх катеґорій, далі група учительства; обі ці групи доживають свойого віку; майже не поповнюючись новими людьми української національности, вони є на відмиранні. Їх місце, на щастя, заступає хоч в части група приватних службовців економічно-кооперативних установ (включаючи сюди не тільки торговельників і організаторів, а й аґрономів) і в значно меншім числі, учительство укр. приватних шкіл; доповнюється ця група, як сказано, робітниками кооператив першого ступня, наскілько вони вже в силі держати хоч частинно платний персонал.

Цифри дають найкращу ілюстрацію, яким швидким темпом росте ця нова суспільна ґрупа.

Число співробітників кооператив І-ого ступня, обєднаних в РСУК, виносило:

в р. 1925 — 802 душ (з того в госп.-споживчих і молочарсько-споживчих кооперативах було 732 д.).

в р. 1926 — 1782 „ (в госп. молоч.-спож. — (1549)
„ 1927 — 2262 „ („ „ 2005)

З цього числа можна приблизно $^1/_2$ рахувати людьми, які одержують в кооперативі заплату за цілий день праці, отже так-би сказати, працю в кооперативних установах вже вважають своєю професією.

В кооперативах другого ступня*) працювало в р. 1927 осіб 493, (в р. 1926 — 172), а в кооп. централях 326 осіб (в р. 1926 — 276).

Таким чином вже з кінцем 1927 р. в кооперації було занятих добре поверх 3000 осіб, з того найменше 2000 трактувало цю працю, як свій фах і підставу свого матеріяльного існування.

В числі названих 3-х тисячів маємо кілька десятків осіб з вищою економічною чи практичною освітою, біля 4 десятки осіб з аґрономічною кваліфікацією і кількасот осіб з середньою торговельно кооперативною підготовкою; решта — це або самоуки або абсольвенти коротких кооперативних (торговельних і молочарських) курсів.

Це є завязки тієї нової суспільної групи, що приходить на зміну старого суспільства, опертого головним чином на системі служби в державних установах. Є це люде матеріяльно залежні тільки від своїх кооперативних установ, а в дальшій мірі, від свого власного народа. Таким чином з необхідности твердих умовин родиться новий елемент, звязаний кровно з тим ґрунтом, з якого він виріс.

Як сказано, численність групи урядничої і учительської постійно маліє і буде далі маліти, бо нових людей на ці посади польська держава не приймає; колиж і декого приймає, то уміщує їх на праці не на українській території і таким чином ці одиниці стають для свого власного народа мертвим капіталом. Безумовно, що така політика обезкровнює наш суспільний організм. З тим більшою отже уважністю ми повинні стежити за розвитком цієї сусп. групи, яка появляється на арену життя вже як продукт свідомої будівничої активности самого нашого народу.

Обсервуючи життя й буття кооперативних робітників, треба завважити, що матеріяльно вони, особливо помічний персонал, ще дуже лихо забезпечені і то не тільки співробітники сільських кооператив, де нерідко крамар одержує, як „платню", 10-20 зол. в місяць, а й у кооперативних надбудовах, де пересічна платня не-директора виносить 120 зл. місячно. Вимовні дані були приведені т. О. Охримом в його статті про персонал повіт. Коопер. Союзів (Коопер. Респ-ка ч. 7-8.). Коли до того додати, що кооперативні робітники на місцях просто перевантажені працею, то стане всім ясно, що для громадської роботи поза кругом фахових занять у цих людей не остає надто богато сил і часу.

* * *

А все таки уже й тепер присутність цих людей в буденному житті наших міст, містечок і сіл відчувається. На селі, де навіть офіційна влада, громада, крім громадського писаря і вартового не здобулася досі на власний постійно урядуючий апарат, поява кооперативного „урядника" навіть в особі крамаря чи молочаря, урядуючих на свойому пості від рана до вечера, є побутова новість; тим більше, коли це є людина, що вже була у світі, на курсах, у школі і поширила там свій кругозір. Швидко така людина може стати центром, біля якого гуртується кращий,

---

*) В статті інж. О. Охрима (К. Р. ч. 7-8) подані дані лише про 29 повіт. осередків.

культурніший (або хоч культури бажаючий) елемент села. До крамаря приходить справник, який є постійним торговельним лучником між селом і містом; він стає тією сільською „газетою“, що приносить з міста новини і „робить опінію“, ламаючи і тут, подібно як в торговельній ділянці, монополь сільського шинкаря-крамничника. Цей-же самий справник, або його товариш по управі, книговод, є постійними представниками кооперативи на всіх, доволі частих конференціях і анкетах у Повітовому Союзі чи з рамени Сільського Господаря. Тут він забірає голос тим відважніше, що бачить себе в оточенні таких-же самих „простих людей“ як він, бо тільки десь-не-десь світиться міський одяг. Своїми річевими виступами сільський кооператор нераз заганяє в кут т. зв. інтелігентних людей, оскільки вони не є безпосередньо в курсі тих справ, з якими він стикається щодня. Отже не дивниця, що через тих пару одиниць в село просякає струя ділового вишколу в економічних справах, просочується, хоч вузьким ще струмочком, аґрикультурне зацікавлення, а попри це і живий інтерес для ширших, вже не вузько господарських загально-національних і культурних проблем.

„Сільський кооператор“ так, як його сьогодня бачимо, є на загал вже днесь здоровим і надійним суспільним типом. Він має ще свої недостачі, йому ще треба богато шліфовки на курсах і шляхом самоосвіти, але те, що днесь обсервуємо, служить тільки заохотою до поповнення цих недостач. Енерґія, яку кинеться на те діло, напевно не буде пропавшою.

Сільський кооператор піддержує живі особисті звязки з кооператорами свого районового центру, звязки без порівнання живіші, як є в других ділянках нашої громадської роботи, напр. в ділянці просвітянській, а декуди навіть у політичній. Дається з радістю спостерігати, (за виїмком хіба деяких районів) щире дружньо-сердечне співжиття людей з центра („інтеліґентів“) з селянами-кооператорами. Бачучи нераз на дружній діловій розмові такого інструктора зі справником (не забувайте, що один і другий ще недавно могли бути співбатантами в одному курені, чи навіть сотні!), ви не можете опертися враженню, що тут н а д і л і, а не на самих словах, твориться єдність між кооперативною „підбудовою“ та її „надбудовою“, а ті, що її творять, є свідомі того. Правда, як скрізь, є ще й під цим зглядом виїмки; є в нас навіть приклонники засади, що мовляв до селянина не треба підходити з п р о п а ґ а н д о ю, з розумовими арґументами, тільки з військовим „примусом“; але на щастя таких офіцерських і сухо-офіціяльних настроїв помічається в кооперації чимраз менше. У великій більшости випадків відношення між персоналом осередків і селянством є оперте на товариськости і вирозумілости, що й є джерелом морального авторитету більшости кооп. осередків.

* * *

Одначе з необхідности річи кооперативному проводові в осередках приходиться бути не тільки торговельниками-економістами в вузькому розумінні, а й взагалі громадянами-кооператорами. Діяльність має тільки на половину торговельну мету. Позатим приходиться бути вихователем, учителем високо-гуманних засад і кличів; приходиться нераз встрявати у сусідні ділянки — просвітянську, шкільну, руханкову, часом навіть у инші. Приходиться взагалі мати діло з „теоріями“, річю, ніде правди діти, специяльно на галицькому ґрунті до недавна чомусь не все попу-

лярною. Життя вимагає від людини, поставленої на такому дійсно високому громадському пості богато теоретичного знання, обширної очитаности, чимало громадської вихованости, невдаваної ідейности і особистої моральности, які прикмети тільки одинокі дають справжній авторитет. Самий титул „директора", (який до речі через надмірну поширеність і так уже нікому не імпонує), не всилі заступити того справжнього авторитету, що виростає із психічної висоти людини. Тільки дійсно солідне фахове знання, великий життєвий досвід та громадська вихованість гідні дати людині серед нинішніх умов, коли критичний ум маси загострився а її громадський стаж виріс, можливість бути провідником і учителем не лише з титулу, а й у справжній дійсности.

Кого високо поставлено, від того слід богато вимагати. Хоч треба признати, що на загал, що до своєї формальної підготованости особистий склад наших кооп. районових осередків остаточно не відстає дуже різко від других народів, то й не можна сказати, щоб тут не було прогалин, які слід наповнити. Раптовна розбудова великого кооп. апарату притягла до кооп. праці передовсім певний відсоток людей, які ніколи не думали ставати до такої праці і з яких при инших, нормальних умовах, булиб добрі державні урядовці чи службовики приватних фірм з усіми прикметами цих суспільних ґруп: неініціятивністю, бюрократичними нахилами, навіть несвідомою недемократичністю у поведінці з селянином чи взагалі „низчими клясами" і под. Біда заставила стати кооператорами після прослухання коротких курсів. Цей тип людий мусить передовсім пробобити велику роботу в напрямі радикального самоперевиховання. Психольоґія урядовця, що жде правильної готової платні „від першого до першого", у замін за що полагоджується як важке ярмо певну кількість бюрових „кавалків", мусить уступити місце иншій психіці. Апатія мусить зробити місце трудовому запалові і жертвенности для справи, инколи навіть недоїдаючи; відношення до сторін, як до своїх особистих неприятелів — симпатії до інтересентів, таких-же самих кооператорів, як і ти; світогляд вузько канцелярський мусить зробити місце світоглядові економічно-господарському і громадському.

Ми не думаємо, що таке самоперевиховання є річчю неможливою; при добрій волі і вдумчивости все те може прийти навіть досить легко. Тоді праця в кооперації перестане бути в очах людини ярмом; тоді людина не буде мріяти, як про щастя, про момент, коли можна буде покинути цей „фах" для другого рентовнішого; навпаки вона може дожити щастя, про яке пише у поетичному захопленні Дж. Рессель: за буденною крамарською, чи конторською працею їй світитимуть перед очима чарівні образи завтрішньої величі рідного краю:

„Не стомиться мій дух у боротьбі,
Не відпочине меч в руках
Поки ми не збудуємо Сіона
На світлих ірляндських лугах!"

Мечем кооператора є його тепле, щире слово адресоване до тієї маси, якої господарським організатором він має бути.

Він поставлений на пості суспільного педаґоґа, співбудівничого нового громадянства на засадах демократичного федерування з низу в гору. Самоперевиховання не наступить, якщо людина не зясує собі попереду цілої важливости своєї соціяльної позиції та її відповідального характеру в очах історії.

Український кооперативний робітник у місті мусить усвідомити собі з цілою виразністю цей бік справи: він є сьогодня, при умовах сучасного режіму, поза нечисленними одиницями з т. зв. вільних фахів, головно адвокатами, одинокою від пануючого режиму матеріяльно і правно незалежною сусп. групою звязаною з селом. Такий стан потреває так довго, поки буде існувати названий режим; висновок з того ясний: з рядів кооперативних робітників, як і взагалі ідейних кооператорів має вирости нова інтеліґенція, що даватиме у містах провід цій акції, що вестиметься як у місті, так і на селі. Ось чому ми з особливою журою повинні глядіти на цю нову виростаючу групу, бо сміливо можна сказати, що її якість вплине у значній, а може навіть переважаючій мірі на цілий процес розбудови нашого життя у найблищих дисятиліттях.

Предбачуючи таку відповідальну ролю активних кооператорів, ми обовязані з цілою строгістю ставити й відповідні вимоги до особистого складу цієї сусп. групи. Те, що єсть, ще ніяк не задовольняє тих вимог. Зокрема на освітній і культурно-громадський бік справи слід налягти з цілою рішучістю. Знову відкликуючись до статті інж. О. Охрима, ми не можемо не звернути уваги на те, що є цілий ряд Повітових Союзів, які й досі ще не посідають зовсім книгозбірень, не то ширшого складу, але навіть вузько-фахових; є цілий ряд кооп. осередків, що крім офіціозу (ГКЧ.) не одержують ніякого журналу, хіба який політичний часопис; про самоосвітні гуртки, теоретично-практичні конференції (от хочби в роді конференцій нар. учителів) не чутно нічого; не відбувся досі ні один спеціяльний зїзд кооп. організаторів-інструкторів, де-б наші робітники з місць могли обмінятися своїми досвідами у праці і видвигнути якісь ширші біжучі пекучі питання; одним з наслідків занедбування морально-виховної ділянки є напр. те, що в р. 1927 половина Повітових Союзів не влаштувала у своїх районах ні одного кооперативного курсу для вишколу кооперативних робітників, а в р. 1928 справа представляється вже зовсім погано. Це є факти дуже невеселої натури, які кладуть обовязок на тих, хто бачить усю ненормальність положення, кликати до направи.

Кооперативний робітник, без огляду на свою вищу чи нищу позицію в кооп. апараті мусить старатися кожну вільну хвилину використовувати для доповнювання свого знання як теоретичного, так і практичного. Це відноситься в рівній мірі до всіх, без огляду на формальні кваліфікації. Напр. правник самий бачить свої недостачі в ділянці економіки, техніки торговлі і управління підприємством, не кажучи вже про історію й теорію кооперативного руху — ділянку у нас традиційно іґнорованую. Вихованець „експортівки“ (вищої торгов. школи) не виніс зі шкільної лавки знання економіки українських земель; не вчили його ні про форму кооперативного збуту і перерібки с. г. продуктів, ні закупна с. г. потреб; не викладали йому засад організації кооперативного кредиту; не впоювали в його душу світогляду економічної солідарности продукційно працюючих верств, зате вчили його, що одиноким, мовляв, стимулом господарського поступу є погоня за зиском і боротьба всіх проти всіх із-за нього.

Ще більше, розуміється, прогалин приходиться поповнювати особам, що покінчили тільки ріжні однорічні курси, понайбільше типу т. зв. абітуріентських курсів. Цей останній тип курсів, придуманий для німецьких обставин, дає сяку-таку підготовку на торговельщика кавою серед

німецьких умов, але не дає достаточної підготовки на торговельного референта в кооперативній установі, тимбільше такої, що працює серед і в інтересі аґрарного населення. А вже організаторів, духових провідників мас — цей курс ніяк не годен виховати, не маючи змоги, навіть при добрій волі керовників, за браком часу присвятити належний час вивченню історії і методів праці кооперації. Ці прогалини треба виповнювати лєктурою і взагалі самонавчанням.

Усім-же нам разом треба безупинно стежити за ходом біжучого економічного життя як нашої території, так і поза її межами, не кажучи вже про необхідність бути поінформованим про важніші події у других ділянках життя (культурній, політичній). Бо життя не стоїть, не держиться одних формул; специяльно-ж економічне життя це калейдоскоп постійних новин і несподіванок.

Хто зрозуміє необхідність такого самовишколу, той у своїй біжучій фаховій і громадській праці почуватиме себе твердше і вона приноситиме йому тим більше особистого задоволення.

Перед кооператорами великі завдання, отже й сили свої вони мусять достроювати до тих завдань. Кооперативний робітник, як новий суспільний тип, мусить виплекати в свойому гурті усі гарні прикмети і чесноти громадянина, слуги загалу.

Ще пару слів про т. зв. „150-процентових кооператорів", які з великої ревности перехилюють палку у другий бік, зміряючи до витворення свого рода кастового духа серед кооперативних робітників; які мріють навіть про щось в роді диктатури кооператорів над цілим взагалі громадським життям; які хотілиб, щоб кооператори переводили вибори до сойму, кооперували рідні школи, при чому за „кооператорів" вважаються тільки тих, хто професійно живе з кооперації, а не ідейних прихильників кооперативного руху взагалі. Думаємо, що такі прояви, це тільки наслідок непорозуміння і не досить ясного уявлення про суть і можливости кооперації, як суспільного руху. Кооперація не є і не буде одинокою формою самоорганізації населення і тому в оцінці її характеру і завдань не можна тратити із ока тих перспектив.

Конкретною потребою хвилі вважаемо: створення тавариства кооператорів (в широкому розумінні), як ідейно-виховуючого неофіційного центра; відбуття товариського зїзду кооперативних робітників м. и. також організаторів і торгов. референтів усіх кооп. осередків; відбування по районах товарисько-научних зїздів крамарів і молочарів, як підготовку до загального краєвого зїзду нпр. підчас ювілейних днів у 1929 р.; врешті усильне творення і поширювання економічно-кооперативних бібліотек і читалень як в осередках, так і по селах.

Думаємо, що цього рода організаційні заходи є вже на часі; їх здійснення повинно привести за собою піднесення ідейности і фахової кваліфікації усіх кооперативних робітників.

К. К.

Натуральна нестатутарна кооперація у словян-хліборобів.

Новітня кооперація в своїм походженні є ровесниця новітньому соціялізму. Обом приблизно сто літ, обоє походять з творчости, з голови передових людей своєї доби, що иноді були одночасно і кооператорами і соціялістами, комуністами чи анархістами. Згодом шляхи кооперації і соціялізму ідеольоґічно розійшлися: кооперація базується на принціпі солідарности, соціялізм та комунізм — на принціпі протиріччя інтересів. Инших ріжниць ми тут не маємо своїм завданням торкатися; скажемо лише, що новітня кооперація скрізь оформлюється на певних відповідних статутах — паспортах.

В одріжнення од новітньої кооперації, порівнюючи молодої, що знає своїх основоположників і має статути, далеко раніш зявилися, існували і подекуди до наших днів заховуються кооперативи натурального походження, як витвір стихії народа, маси, що в своїй самоорганізації відповідала на потреби солідарности інтересів, давши цікаві з соціольоґічного боку взірці безпаспортних кооператив, то простіших, то більш складних. Гадаємо не зайвим буде навести тут в кількох словах існуючі нині, відомі нам типи натуральних нестатутарних кооператив у словян-хліборобів. Обговоримо їх в напрямку від простих до складніших.

Найбільш елементарним типом є той, що в Південно-Славії зоветься нині „позаймицею". Один селянський двір, частіш безреманентний, „позичає на певний один раз живий (коні, воли) чи й мертвий реманент з робочою силою від другого двору; а другий двір, коли у нього зявиться потреба, одержує собі на поміч саму робочу силу в першого безреманентного двору. Подібна взаємодопомога односельців нам відома й на Україні; певно вона існує й в инших хліборобських країнах.

Трохи складнішим типом є такий. В певних окремих випадках якийсь селянський двір має потребу в екстренній помочі кількох сусідніх дворів чи частини односельців. В призначений день ті господарі збіраються до нього на підмогу і разом з ним вкупі виконують певну операцію за деяку віддяку. В свою чергу підпомагачі рефлєктують в певних обставинах на поміч того, кого підбичували в час скрути. На Україні цей тип взаємодопомоги практикують, щоб зразу звезти з поля збіжжа на токи; в Південно-Славії — для скошення і має назву „люби". Під любою ж в Південно-Славії розуміють і не одноразову операцію, а стоваришення кількох дворів з ціллю гуртом зжати збіжжа всіх зтоваришених дворів. Тоді люба триває протягом сезону косовиці і по впоранню перестає існувати.

Люба останнього роду носить більш тривкий, вже не одноразовий характер. Таким тривкішим сезоновим сполученням є українська „спряжка". Тут зкооперовуються звичайно два не сильних двора на весь процес оранки їх полів. Напр., один двір дає плуг і плугатаря, а другий коней чи волів і погонича. Кооперація тут триває доки не поорють землю; з закінченням операції „спряжка" припиняється, перестає існувати. На другий сезон може обновитися чи ні.

Ще складнішим скооперуванням на словах, подавши один другому руку, є машинові товариства для гармanування хліба на Мораві. Я їх спостерігав у с. Пшіказах коло Оломовця; в тім селі і околиці начислили мені пять таких нестатутарних товариств, — певно, що вони трапляються і в инших районах. Напр., десять дворів мають машину-молотілку у спіль-

ній власности, якою гарманують хліб членів співвласників машини. Звичайно кожного літа починають гармanувати в певній черзі, напр. в порядку абетки. Той двір, якого збіжжа гарманують, ставить до машини всі свої робочі сили, инші двори надсилають на поміч по одній робочій силі. Так поки не обмолотять всіх. Товариство тримається щонайменше доки працює машина; є товариства, що існують вже по 50 літ. Повторюю, існують без статута і то в країні цілком втягненій в міновий оборот.

В дальшу історичну глибину, ніж машинові товариства і модерна кооперація, вросли східно-словянська поземельна община і західно-словянська задруга. Община має в собі кілька сторін некооперативних і кооперативних. Як колєктив по землеволодінню і розпорядженню (переділи та міньба пайок), вона, без сумніву, має кооперативні прикмети, хоч не так високо виявлені, як в задругах.

В непередільних (маючих лише переверстку чи міньбу пайок) общинах Степової України до світової війни зустрівалися ще випадки, коли певний лан залишався в спільній оранці, засіву, косовиці, возовиці й гармануванні цілої громади. Вимолочений хліб зсипався в громадський амбар і зберігався там на випадок неврожайних років, як запас проти лихоліття. Отже перед нами зкооперована обробка меншого чи більшого лану цілим селом.

Але найсильніш виявлені природньо-кооперативні прикмети в рідній сестрі общини, в задрузі, яка ще досі заховується в Південно-Славії. В літку 1928 р. я одвідав задруги Південно-Славії і зосібна в с. Ясеновая (Славонія) задругу Тріунчічів з 20 душ: дорослих мужчин 6, жінок 6; дітей-хлопчиків 5, дівчаток 2. В задрузі все спільне: 5 хат, госп. будови, двори, живий і мертвий реманент, 70 гект. землі і т. п. Вся господарська праця відбувається членами задруги на гурт, розділює роботу старіший, якому є 58 літ. Все запрацюване в господарстві — на полі, в городах, в хаті, в хлівах — належить задрузі. Ніхто не може назвати чогось власним. Тільки постіль принесена молодою остається завжди її власністю. Все ж здобуте в задрузі належить всім її членам. Окремий член не може по своїй волі розпорядитися якоюсь часткою майна. Навіть за переступ окремого члена судова екзекуція не може бути обернена на майно задруги, бо переступник індивідуального нічого не має. Задруг ще багацько в Південно-Славії; не рідко в них до 100 душ членів; мінімальні з 2—3 дорослих мужчин. На Україні подібні форми селянського співжиття були поширені в час т. зв. румянцевського перепису 1767 р., нині їх вже не має. У Великоросії щось подібне до задруг, хоч не індентичне, подекуди існує доси в т. зв. великих родинах, до яких належить: дід, кілька жонатих синів, а иноді й жонаті внуки.

Такі відомі мені особисто натуральні нестатутарні кооперативи у словян-хліборобів в наші дні*). Певно, я не всі їх знаю і не всі навів. Але й з того, що показано вище видно, що словянському народньому ґенію ідея солідарности і на її основі практика кооперації все були властиві, проявляючись далеко раніш, ніж зародилася модерна статутарна господарська кооперація.

Београд, 20. VIII. 1928. *Проф. О. Мицюк.*

---

*) Для України сімдесятих років XIX. в. нестатутарні природні кооперативи зібрані народником, нині проф. Укр. Університету та Господар. Академії в Чехословаччині Ф. А. Щербиною, в книжці під назвою „Очерки южно-русских артелей и общинно-артельных форм,“ вид. 1880 р. в Одесі.

Три пекучі питання.

(З приводу II. зїзду українських аґрономів).

Аґрономічний зїзд, що відбувся 24 листопада у Львові, зачепив чимало цікавих питань і висунув на порядок дня багато проблєм, які виходять далеко за межі суто фахової праці аґрономів. Поруч зі справами чисто аґрономічного характеру, як от сільсько-господарська освіта, фахова преса, зоотехнія, насінництво і досвідна справа, зїзд в своїх нарадах порушив питання загально-господарського і культурно-освітнього значіння. По суті своїй це був не лише зїзд технічних працівників одної з найважливіших галузей народнього господарства, але це був зїзд творців нового господарського життя на українських землях під Польщею. Дискусії, що вивязалися після зачитаних докладів, пройшли з великим підйомом і напруженою увагою всіх учасників зїзду. Провід зїзду надав цим дискусіям живий зміст і діловий, реальний напрямок, який окреслив ролю і визначив місце українського аґронома в системі громадської праці. Український аґроном мусить бути не лише техніком свого фаху, але і громадським діячем та культурним працівником на селі. Більше того, він не може успішно провадити своєї фахової праці без того, щоби разом з тим підчас своєї діяльности не тримати руку на пульсі цілого господарського і культурного життя українського селянства. А це є можливе лише у спілці з українською кооперацією та українськими культурно-освітніми установами, що само життя висовує нині на порядок денний. В цій спілці треба вбачати дотеперішні успіхи в організації селянського господарства. Український аґроном не є і не може бути ізолюваний у своїй роботі: плече в плече з ним іде український економічний кооператор, культурник. Спільна та дружня праця на ниві розбудови народнього господарства вирівнює шлях до поставленої мети та ґарантує їй добрі наслідки. Правда, в своїй практичній роботі в цьому напрямку ми ще часто помиляємося, творимо инколи навпомацки, йдемо спотикаючись, але в наших сучасних умовах це є єдиний правильний шлях і доцільна метода. Тому булоб ще рано говорити, як це підносив один учасник зїзду, про діференціяцію нашої роботи та наших завдань на селі. На це прийде час, як він прийшов уже в богатьох країнах на Заході; але він ще далеко.

* * *

Три проблєми, що їх піднесено на зїзді, заслуговують на те, щоби над ними бодай коротко спинитися. Це комасація селянських земель, меліорація цих земель і розвиток технічних культур. Ця остання проблєма була зачеплена лише побіжно, в звязку з організацією селян-плянтаторів цукрового буряка, але і вона заслуговує на те, щоби про неї кілька слів сказати. Одначе, головною з них і найбільш пекучою являється нині проблєма комасації. Без розвязання цієї проблєми в позітивному змислі вся аґрономічна, кооперативна і культурна робота на селі не дасть і половини можливих та бажаних результатів. Тому цілком слушно провід зїзду підкреслив, що коли ми не скористаємо в повній мірі існуючий в цій мірі закон польської держави, то це потягне за собою тяжкі наслідки для нашого селянського господарства в майбутньому. Зі справою

роздробленности (черезполосиці) селянських земель вяжеться ціла низка инших проблем першорядної ваги і виникає безліч перешкод до поступу та інтенсифікації цілого сільского господарства на укр. землях. І меліорація, правильний плодозмін, і належна обробка та угноєння землі, і технічні культури (зокрема культура цукрового буряка й цикорії) і розвиток продуктивного скотарства являються або зовсім неможливими, або дуже утрудненими і обмеженими при існуючій черезполосиці. Тому вихідним пунктом у розвиткові нашого сільського господарства і кардинальним питанням для нас є обєднання селянської землі, комасація. Без неї є неможливий крок наперед, а наше селянство ніколи не позбавиться нужди і злиднів, що у нього гостюють. При цьому не треба забувати, що зі зростом населення дроблення земель буде йти далі, а з цим будуть зростати злидні та все, що з ними звязане. З огляду на це нашим „боєвим" кличем нині мусить бути: „все для комасації". Тут лише треба зауважити, що не слід боятися того, як це підносилось на зїзді, що після комасації, мовляв, знов через якийсь час утвориться черезполосиця завдяки поділу господарств для зростаючого населення. Мимохіть виникає питання, на щож переводити комасацію, коли через десяток-другий років утвориться приблизно те саме становище, що нині є? (Тому недивно, коли один учасник зїзду висловив думку про те, що значіння комасації не треба переоцінювати та що треба шукати виходів для відпливу зайвого населення з села). Одначе, так здається лише на перший погляд, в дійсності справа стоїть инакше. Перш за все що до дальшого, так би мовити, родинного поділу земель, то він не може утворити такої черезполосиці, яка у нас нині панує. При дальшому поділі земель можуть утворитися дрібніші селянські господарства, але вони і на далі залишаться обєднаними, тоді як нині роздробленими являються землі індивідуальних господарств усіх розмірів. Черезполосиця нинішня ще зовсім не значить малоземелля, але вона зводить навіть більші селянські господарства до становища дрібних і немічних. Наприм. в радомиському повіті на Київщині на селянське г-во припадає пересічно 15—20 гектарів, але ця земля так пошматована, що не рідко трапляються смуги в 2 метри широкі та 3—4 кільометра довгі. Очевидно, що на таких смужках, яких часто в господарстві буває 30 — 40, жадне інтенсивне господарство неможливе, особливо, коли приняти на увагу, що ґрунти в радомиському повіті являються з природи дуже бідними (пісок, глина, болота). Одже єдиним виходом там є комасація та меліорація земель селянських господарств. Але таких бідних ґрунтів чимало є і на західних землях, ріжниця лише в тому що розмір селянських господарств тут є значно менший, ніж на Радомищині. Тому комасація тут являється ще більш пекучою і необхідною. Далі, комасація являється лише одним із етапів упорядкування та зміцнення селянського господарства. За нею прийдуть инші етапи (як це ми бачимо в Західній Европі), головнішим з яких являється заборона законодавчим шляхом поділу селянських господарств менше певних розмірів (3—6 гектарів). Само собою розуміється, що така заборона являється можливою і доцільною лише після знищення черезполосиці. На перший погляд цією забороною ніби штучно збільшується безробіття та форсується потреба відпливу зайвого населення з села. Це, однак, вірно лише почасти, а саме в тому розумінні, що подібним законом певна частина сільського населення примушується шукати собі праці поза селом. Але в суті річи і це не є так. Справа в тому, що це зайве населення може і надалі працювати на тій самій

землі, коли не в ролі власника, то в ролі найманого робітника. Зате знищена черезполосиця і зміцнене господарство з забороною дальшого дроблення дають можливість інтенсифікації сільського господарства. А це значить, що зросте можливість примінення в ньому більшої кількости робочих рук, бо, як відомо, чим господарство інтенсивніше, тим більше робочих рук воно вимагає. Одначе, не підлягає сумніву, що цей зріст примінення робочої сили в самому сільському господарстві не може бути безконечний і тому якась частина зайвого населення мусить реґулярно відходити з села. Але куди йде цей відплив? Внутрі держави він іде до міста. Конкретніше, він направляється до промисловости, торгівлі і транспорту. Щоби цьому відпливу дати місце, необхідно, щоби ці галузі народнього господарства теж реґулярно розвивалися і поширювалися. А це є можливе лише тоді, коли розвивається та інтенсифікується сільське господарство. Таким чином комасація селянських земель являтиметься найрадикальнішим засобом не лише до розвитку та підвищення культурного рівня селянського господарства, але і до розвитку инших галузей народнього господарства, що будуть реґулярно відтягувати до себе певну частину сільського населення, та тим зменшувати релятивне перенаселення села. Найяскравішим прикладом того, які наслідки приносить комасація, може служити Данія. Цей приклад цікавий ще тому, що данські ґрунти не відзначаються високими природніми властивостями. Піски болота і пустирі являлися переважаючим типом ґрунтів у Данії. До кінця 18 віку там панувала страшна черезполосиця, а біда і злидні ніколи не покидали убогих сел Данії. Першим етапом в цьому напрямі була комасація. Це примусило думаючі голови шукати виходу. Її було переведено, хоч і не без труднощів, протягом двох десятків років і лише з цього моменту починається нова ера в сільському господарстві. Дальшими етапами були: меліорація зокрема дренаж, перехід від зернового до скотарського типу господарства, далі спеціялізація на молочарстві і кооперація. Ці етапи проходили вже з меншими труднощами, ніж комасація, а головне при повній свідомости і самодіяльности селянського населення. Кожний з цих етапів, кожна реформа проходили спонтанно і однозгідно, наче вихор, по цілій країні та закінчувались протягом кількох років. Головним двигуном тут була самодіяльність населення. Допомога держави за виїмком справи комасації, була завше дуже незначним другорядним чинником. Навіть осушка болот і культивування пустирів переводилися і переводяться ще й нині головним чином кооперативним способом шляхом приватної ініціятиви. Держава приходить на допомогу лише тоді, коли цього приватна ініціятива і самодіяльність населення вимагає. Коли нині, висловлюючись образово, ціла Данія стоїть на дренажних рурах а її продукти скотарства завоювали собі на світовому ринку першу марку та сільське населення вибилось з нужди і живе в достатках, то вона це завдячує лише самодіяльности, а в першу чергу кооперації.

Приклад Данії мусимо взяти за взір і ми в нашій праці біля підняття сільсько-господарської культури на західних землях. Нас не мусить лякати ані бідність нашого населення, ані розміри і великість завдань, що перед нами стоять в цьому відношенні. Сміливість, енерґія і свідомість корисности цих завдань приведуть нас до осягнення наміченої мети.

З комасацією земель часто звязують форми господарства, хуторське, і т. зв. „одрубне". Одначе, як це слушно було зазначено на зїзді, це річі зовсім окремі: комасація земель ще не значить знищення села та

вихід селян на хутори. В Данії, наприклад, після комасації села були в більшости випадків знищені, але є там і инша форма господарства, а саме г-ва „одрубного“, де села, яко культурні центри хліборобського населення залишилися й надалі, а польове г-во ведеться на скомасованих ґрунтах „одрубах“. Це саме було і на Великій Україні після т. зв. „Столипінської реформи“ 1912 року. Яка реформа є більше доцільною і бажаною, залежить від конкретних місцевих умов, та від характеру хліборобського населення. З погляду аґрономічного безумовно ліпшою являється форма господарства хуторного, але для духового і культурного життя нашого населення ледве чи можна булоб її рекомендувати. В Данії в районах хуторського господарства селяне живуть в достатках і мають усі культурні та господарські засоби до своєї роспорядимости. Там селянин під матеріяльним оглядом є цілком вдоволений. Але чи є він вдоволений і під оглядом духового життя, тяжко булоб сказати. У всякому разі це є питання иншого порядку.

Що до меліорації, принайменше загальної та фундаментальної, то, як це вже було зазначено вище, вона являється другим етапом після комасації. Одначе, цілком резонно і своєчасно аґрономічний зїзд видвигнув її на своїх нарадах. Бо ж до неї треба підготовитись заздалегідь, як організаційно, так і фінансово, а де що можна вже переводити в життя і зараз. Комасація земель без послідуючої меліорації їх, це буде лише половина роботи і наших завдань на селі. Тут лише треба зауважити, що в справі меліорації головну, коли не виключну, ролю має відограти самодопомога населення, кооперація.

Останнє питання, а семе питання технічних культур, зокрема цукрового буряка, являється третім етапом в розвитку і зміцненні селянського господарства. Правда, на зїзді була порушена лише конкретна справа про контрактацію селянських бурякових плянтацій певних районів, але, на мою думку, це питання має ширший характер і заслуговує на те, щоби над ним бодай схематично спинитися. Справа полягає не лише в тому, щоби вигідно законтрактувати бурякові плянтації, але ще в більшій мірі в тому, щоби цукровий буряк вигідно випродукувати, та культуру його, як і инших технічних, а передовсім плугопільних (пропашних) рослин, ввести в реґулярний плодозмін селянського господарства. Це є проблема взагалі реорганізації цього господарства, та наближення його до типу господарства інтенсивно-скотарського. Серед технічно-плугопільних рослин у нас може відограти поважну ролю не лише цукровий буряк, але і цикорія, яка може культивуватися на землях непридатних, або мало придатних для культури цукрового буряка (піскуватих). Культура цикорії важна ще й тому, що й ціла дальша перерібка її на готовий фабрикат може концентруватися в руках селянських через кооперацію, бо не вимагає великих капіталів, як це є в области цукроварства. Прикладом цьому може служити Чехія, де головна частина цілої продукції цикорії належить хліборобській кооперації, не кажучи про культуру цикорії, якою майже виключно займаються селянські господарства. А що продукція цикорії в Чехії має велике значіння, видно з того, що нею покривається вся потреба цілої Чехословаччини і значна частина цикорії вивозиться за кордон. Також і в справі цукроварства хліборобська кооперація відограє визначну ролю; до кооперації належить біля одної третини всіх цукроварень Чехословаччини. Плянтатори ж цукрового буряка для капіталістичних цукроварень в переважаючій більшости своїй являються теж селяне, організовані в спілки („Jednota řepařů“). Ще цікавішим прикладом у цьому

відношенні являється Данія. Там плянтатор-селянин являється головною, центральною фіґурою всього цукроварства, яке на $^7/_8$ належить капіталістам (в Данії є лише одна кооперативна цукроварня). Там немає жадного плянтатора селянина поза організацією (в Чехії ще не всі плянтатори зорганізовані) і через цю організацію він диктує свої умови цукроварням. Це являється тим більше показним, що данська цукрова промисловість не користується майже жадним захистом з боку держави. То значить, що данський цукор мусить бути випродукований так дешево, щоби витримати конкуренцію закордонних цукрів. І не дивлячись на те, данська цукрова промисловість розвивається успішно, а данський плянтатор-селянин має добрі доходи зі своєї праці. Могутнім засобом йому до цього є організація і хліборобська кооперація.

Інж. Др. Гордій Нянчур.

Теорія кооперації.

Про дійсну природу і мету кооперації.

Щоб зрозуміти кооперативний рух, треба мати точне поняття про те, що є кооператива, а що ні. Часто-густо під назву »кооператива« підводять підприємства, котрі з кооперацією не мають нічого до діла. Привід до того дає само законодавство, яке при означенні кооперативи задовольняється загальними і підрядними вимогами, як напр. тим, щоб число членів не було обмежене (чеський закон), або, щоб уділи одного члена не переступали певної висоти (анґлійські та італійські закони). Карло Жід у своїй знаній книзі »Les sociétés coopératives de consomation« (Кооперативні споживчі товариства) гадає, що майже не можна подати точну дефініцію кооперативи в наслідку великої ріжноманітности переслідуваних цілів. Не поділяю його думки. Видатний французький знавець народнього господарства і кооператор судить про справу з очевидно неправильного становища, тому що про те, чи є підприємство кооперативою чи ні, не рішає його господарська ціль, але те, яким способом та ціль здійснюється. Райфайзенка, виробнича кооператива, споживче товариство переслідують ріжні цілі чи завдання, а проте не має сумніву, що вони є кооперативами. Є кооперативами тому, що виявляють певні характеристичні ознаки, котрі надають їм кооперативну форму і зміст. Ці — характеристичні, спільні всім кооперативам ознаки треба собі зясувати й дістанемо те, чого шукаємо — поняття кооперативи і одночасно суть кооперативного руху. Отже, які ті ознаки?

Коли порівняємо кооперативу з яким небудь капіталістичним товариством, перша ріжниця, котра впадає нам на око, є ця: метою й рушійною силою кожного капіталістичного товариства є як найбільше одержати зиску, ц. то як найбільше збогатити капітал спільників, щоб воно могло їм виплачувати грубі дивіденди а зарядові товариства грубі тантієми — а заспокоїтися поміркованим зиском воно не може. Противно, в кооперативі збо-

гачення капіталу зиском відходить взад, зате на перше місце виступає инший момент, що бракує капіталістичному підприємству, цебто момент господарського служенням членам (спільникам). Кожна кооператива виконує певну службу своїй членській громаді: споживче товариство набуває для членів предмети першої потреби, молочарня переробляє молоко членів, виробнича кооператива дає заняття членам, кооперативна каса — кредит, будівниче товариство — помешкання своїм членам і т. д. Де зникає ця служба спільникам, зникає кооперативне підприємство.

Коли рочдельські ткачі відчиняли свою маленьку крамничку в Жабячій вулиці (Toad Lane) в Рочдель, жадний з них не обраховував, скільки зиску принесе йому його фунт штерлінґів, який він складав по два-три пенси, не знаю, як довго; одним їх бажанням було, щоб в своїй крамниці мали справедливий накуп, а як виросте їх підприємство, щоб будувало для них помешкання, в яких вони моглиб дешево жити, та робітні, в котрих безробітні члени знайшлиби заняття. І справді не могли вони знайти кращий вираз для своєї ідеї, що їх підприємство є призначено для служення членам, ніж той, що вони завели розподіл прибутку зі свого господарювання після накупу членів.

Закладаючи сіл.-господарські каси, котрі прославили його так само, як бідний склепок в Жабячому кутку рочдельських піонірів споживчої кооперації, Ф. В. Райфайзен не здобув селян обіцянкою високого опроцентування їх уділів (паїв), але уділюванням дешевого кредиту; а щоб каси зістали вірні цьому їх післанництву, постановив, що уділи мають опроцентовуватися низько, а аґенди каси мають вестися по можности безплатно. А коли »браччіянті« із Равенни організували першу трудову кооперативу в Італії, котра взялася за проводження меліоративних робіт, і приватний підприємець втік від них, а вони пізніше винаймили від равенської громади господарський маєток, метою їх сміливої підприємчивости було тільки те, що вони хтіли мати постійну працю, та щоб родини безробітних членів, працюючи на винаймленому маєткові, заробили собі найпотрібнішу скибу хліба.

Засада господарської служби є тою подивугідною силою, котра тим бідним і простеньким підприємствам здобула міліони членів й розпросторила ці підприємства по цілому світі, котра робітників зробила співвласниками великих кооперативних заводів, село визволила з пазурів лихварства, скріпила сільське господарство та зробила його дохіднішим. З принципу господарської служби виростає в кооперативах новий, приватним підприємствам зовсім чужий дух — дух суспільного і господарського альтруїзму. В той час, як приватний торговець шукає за тим, щоб на купуючих як найбільше зискати, споживче товариство хоче їх накуп здешевити; в той час як банк руйнує довжника високими відсотками, кредитове товариство стремить його підперти низьким відсотком; в той час як підприємець приймає на працю робітника, щоб його визискати, виробниче товариство підприймає, щоб дати своїм членам працю й зробити їх співучасниками кожного успіху їх підприємства.

Одначе господарська служба не вичерпує вповні суті кооперативи. Є товариства, котрі також виконують ріжні господарські послуги для своїх членів, наприклад уділюють безплатний кредит з дарів, або субвенції прилюдних корпорацій і філянтропів, алеж їх не можна віднести до кооператив. Чому? Тому, — і тут переходимо до другої характеристичної ознаки кооперативи — що їх господарська служба не випливає з господарської співчинности членів. Їх джерело є чуже, філянтропійне, тоді як до кооперативи нiщо не приходить з зовні, нiщо не спадає їй до її лона;

все, що вона дає своїм членам, є вислідом їх особистої участи в її господарстві.

Що ми називаємо господарським співділанням членів? В споживчому товаристві є це накуп членів в його роздільнях та підпирання товариства, наприм.: ощадностями і позичками; у виробничої кооперативи є то праця членів в її робітнях, розуміється, праця пильна і свідома (погана, лиха праця не є господарським співділанням); в кооперативній молочарні члени беруть участь в господарській чинності кооперативи постачанням молока доброї якости; в кредитовій кооперативі — вкладанням до неї своїх ощадностей, взаїмною порукою, позичанням, акуратним оплачуванням боргів, відсотків ітд., ітд. В усіх кооперативах та служба, котру сповняє кооператива, зумовлена службою чи співділанням самих членів є цебто, взагалі тільки иншим проявом господарського їх співділання. Також у згаданого товариства є щось подібне до господарського співділання — члени беруть участь в господарській чинности т-ва тим, що позичають один одному — але, наколи є то просте добродійство без якогобудь кооперативного обовязку, не можна вбачати в тому дійсного господарського співділання. Є то товариство, а ніколи кооператива.

В господарській службі і в господарському співділанні ми знайшли одну характеристичну ознаку кооперативи, яку ми на початку бажали віднайти. Де немає господарської служби для спільників, там немає кооперативи, як немає кооперативи й там, де немає господарського співділання членів. Після цього можемо тепер вже точно розріжнити підприємства кооперативні від некооперативних.

Акційне товариство не є кооперативою через те, що акціонери дають йому до диспозиції тільки капітал, а самі ніяк не приймають участи у веденні підприємства, та від нього не жадають для себе жадних (крім дивіденди) послуг. Рівнож не є кооперативою явно командітна чи инша яканебудь спілка, коли два чи більше її спільників є в підприємстві особисто чинні, тому що їх співчинність необхідно з підприємством не звязана, обмежується тільки на керовництво, а підприємство само переслідує свої прибуткові цілі, а ніколи кооперативну службу. Дійсними кооперативами не є також ті суспільні підприємства, що хоч і організовані після кооперативного закону, не мають метою служити своїм членам, ані їх служб не вимагають. Підприємства цього роду належать до ґрупи кооператив неправдивих чи псевдокооператив. Не рідко є то підприємства виразно капіталістичні.

Принціп господарської служби та господарського співділання ми моглиб визначити одним словом »самопоміч«. Однак ми не вжили цього виразу, бо він є дуже широкий і неточний. Господарське співділання буває ріжного характеру і може практикуватися надто ріжними способами, кооперативними і некооперативними. І акційне і инше капіталістичне товариство може служити господарській самопомочі певного кругу осіб. Поняття самопомочі не обіймає необхідно собою ані господарської служби членам ані їх господарського співділання в кооперативному розумінні і тому не можна його ототожнювати з поняттям кооперації.

Як принціп господарської служби надає кооперативі соціяльного і гуманного духа, так принціп господарського співділання — духа демократичного. Господарське співділання льоґічно означає рівність членів в рямцях кооперативи: в правах, обовязках і у відвічальности.

Кожний член зобовязаний причинитися відповідною пайкою своєї господарської чинности для добра кооперативи, але разом з тим має право і на відповідно однакову участь в його службах і вигодах. Колиб в коопера-

тивнім товаристві дiставав хтонебудь товар дешевше нiж инші, то це малоб за наслідок невдоволення між членством і булоб порушенням господарського співділання, тому що невдоволені члени перестралиби в ньому купувати. Колиб кооперативна молочарня рахувала деяким членам за молоко більше, ніж иншим, втратилаб доставу молока від частини своїх членів, тих, що чулисяб тою маніпуляцією покривджені. А ніщо більше не порушилоб порядок і дисципліну у виробничо-робітничій кооперативі, як протекція у винагороджуванні за працю, котра одному або одним призначалаб незаслужену винагороду зі шкодою для инших робітників. Через те кожна кооператива мусить в свойому інтересі, якщо не хоче стратити опертя свого членства дбати про те, щоб в її зносинах з членством панувала цілковита рівноправність і справедливість.

Засада господарського співділання вимагає також, щоб всі члени мали рішаюче право в справах кооперативи. Якщо допустимо, щоб право голосування перейшло на декілька великих підприємств, як то є правилом в капіталістичних спілках, то наслідок цего буде той, що члени втратять безпосередній інтерес в кооперативі, для них втратиться вже сенс бути її членами, вони не будуть відчувати супроти неї жадних повинностей, одним словом кооператива почне широко торгувати з нечленами й переміниться в підприємство приватновласницького характеру. Тому то ріжні кооперативи вживають ріжного роду заходів, щоб не попасти в руки малого числа уділовців: будь тим, що признають за кожним членом тільки один голос без огляду на число його уділів, або, як і дозволяють плюральне право голосування, обмежують його так, щоб права голосування малих кооператив не були анулювані. Звичайно опроцентовується уділи низько, або взагалі не опроцентовується їх. Тому в кооперативах не можуть одні богатнути коштом других, як в капіталістичних підприємствах.

Господарське співділання означає також господарську солідарність і відповідальність цілої членської громади. Тим, що члени беруть участь в господарській чинности кооперативи, вони підпирають себе взаїмно і вчаться, як то кажуть, тягнути за один віз: погоджувати особисті інтереси з інтересами цілости, тому то успіх спільної праці є успіхом кожного з окрема, а неуспіх шкодою для кожного. В звязку з тим відповідальність в кооперативнім підприємстві дістає далеко ширшу основу, ніж в капіталістичнім підприємстві. В капіталістичній спілці за підприємство відповідає тільки адміністрація підприємства (управа, адміністр. рада); решта членів несе тільки ризико. В кооперативі за підприємство відповідають також члени, тому що успіх кооперативи не залежить лише від адміністрації, але й від членів, від того, як сповняють вони свої господарські обовязки супроти кооперативи. І тут виказує кооператива типові риси демократизму.

Гідний уваги й найвизначніший факт солідарности кооперативне співділання здійснює в тому напрямі, що переступає позірно непримиримі противенства, на котрих є заложений теперішній господарський лад. Поставмо собі лише декілька випадкових питань: чи можна представити собі приватну торгівлю без двох у своїх інтересах цілковито відмінних сторін: продаючих і купуючих; приватну робітню без непримиримої суперечности між працедавцем і працеємцем; праватний дім без вічного спору між власником дому і винаємцями. Чи є взагалі в нинішньому суспільстві якесь явище господарського життя, в котрому не відогрававсяб бій між двома ворожими таборами?

І якраз з цих непримиримих суперечностей капіталістичного світу виростає кооперативне співділання і взаїмність. Де в приватному господарстві стоять проти себе два ворожі табори, там вони спливають в коо-

перативному в одно. В споживчому товаристві продаюча сторона є одночасно й купуючою, у виробничій кооперативі процеємець є разом з тим і співпідприємцем, в будівельній кооперативі винаймаючий є разом з тим співвласником дому, в котрому мешкає і платить чинш, в кредитовій кооперативі довжники є одночасно й своїми вірителями, »банкирами« ітд. Що в приватнім господарстві є нетерпиме, то в кооперативному русі замирюється, що там неможливе, те тут стає дійсністю. І хоч це не означає безуслівно ангельського мира в кооперативах, тому, що »люди є людьми«, одначе в засаді і в практиці це є цілковито инший світ, зовсім відмінний від капіталістичного. А це тому, що бажання визискати людину на свою користь тут уступило місце господарській службі.

Не знаємо справді, як буде майбутнє господарство виглядати в подробицях, але всі ми однозгідні в тому, що має то бути плянова організація господарських служень, заложена на господарській демократії. А господарська демократія є ніщо инше, як господарське співділання, господарське співділання ніщо є инше, як кооперативна взаємність та кооперативне вирівнання господарських противенств.

Під тим зглядом кооперативний рух є взагалі багато більше, а не лише самопоміч господарсько слабких верств. Хто правдиво і вповні зрозуміє його глибокий змисл, той витає в нім народжуючуся будучність. Будучність, котра, що правда, не зійде з самого лише кооперативного руху, але з цілої величезної культурної і соціяльної робітні людства, з праці і боротьби на всіх ділянках суспільного життя, але котра в господарському житті не може здійснити инших ідеалів ніж ті, які творять підставу і силу коопетивного руху.

К. Модрачек.
(пер. В. Л.)

Проблеми кооперативного кредиту.

Райфайзенські принціпи.

(Закінчення)

Четвертий райфазенівський принціп не вимагає особливих пояснень. Участь одної й тієїж особи в кількох кредитових товариствах не мириться з тісним особистим звязком між товариством і всіми його членами. Кредитове товариство повинно мати можливість здійснення повної контролі над цілою господарською діяльністю свого члена; коли ж дана особа бере участь одночасно в кількох товариствах, то розуміється кожне з них, не знаючи операцій цієї особи з другими товариствами, не матиме жадної спромоги здійснювати ту контролю.

Одною з характеристичних властивостей райфайзенівської кооперативи, що викликала гостру критику цього типу кредитових установ з боку Шульце і його однодумців, була невідповідність в цих товариствах між пасивою і активою. Кредитова установа акредитує з тих капіталів, котрі впливають до неї з боку. Тому, як загальне правило діяльности кредитових установ,

приймається, що їх активні операції повинні визначатися характером їх пасивних операцій: для того, щоб дана кредитова установа могла практикувати довгоречинцевий кредит, вона мусіла б одержувати до своєї роспорядимости капітал на довші терміни.

Через те гіпотечні банки, які акредитують своїх клієнтів на довші речинці, дістають капітали для своїх операцій не шляхом притягнення короткочасових вкладок, а випущенням особливих кредитовах документів, заставних листів, котрі сплачуються протягом того ж самого часу, на який видається позичка. Банки, котрі не випускають подібних документів, лише дістають засоби для кредитування з короткочасових вкладок, можуть уділяти тільки короткочасові позички. Це узнається за елементарне і основне правило банкової справи, порушення котрого мусить привести до нездібности банку виконати свої обовязки у відношенні до своїх вірителів а знанить і до краху банку.

Між тим райфайзенівська кооператива з природи річи приходить до уділювання довго-речинцевого кредиту. Вона має на меті помагати селянинові в його господарській діяльности. Але в сільському господарстві капітал обертається дуже повільно: це не торгівля, в котрій капітал легко може обернутися кілька разів протягом року. Нормальний сільсько-господарський оборот охоплює при зимовому засіві майже рік, в скотарстві — три чверти року. Основний капітал (будови машини і т. п.) обертається в сільському господарстві протягом богатьох років.

Між тим джерелом засобів для кредитування являються коротко-термінові вкладки. Звідси повстають для селянського кредиту серіозні утруднення, котрі муситься тим чи иншим способом поборювати.

Райфайзенівські товариства практикують кредит двох родів: коротко речинцевий кредит і довгоречинцевий, при чому останній охоплює довші речинці, иноді більше як, 10 років.

При цьому треба мати на увазі, що фактично короткочасові позички, терміном до одного року, грають в райфайзенівських кооперативах порівнюючи незначну ролю. Значно переважають позички на час від 1 до 10 років (на ці позички припадає біля двох третин всіх позичок), а позички на час довший, як 10 років складають $^{1}/_{5}$ всіх позичок.

Яким же чином райфайзенівське товариство відкриває довгоречинцевий кредит, одержуючи короткочасові вкладки?

Щоб забезпечити райф. кооперативу на випадок вичерпання вкладок, Райфайзен впровадив до статутів своїх товариств дві постанови: 1) товариства можуть на випадок потреби випустити довготермінові облігації; 2) товариства мають право в кожній хвилі вимагати від своїх членів звернення одержаних ними позичок не залежно від того, на який би час останні не були видані, з умовою попередження позичальника за чотири тижні.

Останнє правило формально перетворює всі позички товариства в коткочасові, сплачувані до чотирох тижнів. А перше правило дає товариству можливість перемінити свої зобовязання на довгоречинцеві.

Одначе і одно й друге правило має часто формальний характер і на практиці майже ніколи не примінюється. Що до випущення довготермінових зобовязань, то за весь час існування райфайзенівських кооператив до них ні разу не доводилося звертатися. А право вимагати звернення позичок з попередженням за чотири тижні також залишається на папері, тому що товариства фактично користуються ним дуже рідко, в цілком виїмкових випадках.

Таким чином товариства фактично відкривають довгоречинцевий кре-

дит за допомогою вкладок, які складаються в товаристві на короткий час. Це можливо тільки тому, що фактично вкладки остають в товаристві протягом довшого часу.

Вказані труднощі розвязуються отже в такий спосіб: райф. кооперативи фактично одержують капітал на довші терміни і тому можуть уділювати його, як позички на довший час. Формально райфайзенки акредитують на короткий час (можуть вимагати звернення позичок до місяця), одержуючи вкладки теж на короткий час. Вимога банкової політики про рівновагу банкової активи і пасиви фактично зовсім не порушується, ба не має й формального порушення завдяки згаданій постанові статута товариства, який передбачує передчасне звернення позичок.

Можливість кредитування на довший час залежить таким чином від особливого характеру вкладок в райфайзенках. Тут ще раз виявляється властива риса всієї цієї організації, її тісний звязок з життям села і елемент довіря, котрі творять основу всіх її операцій. До райфайзенського товариства цілком не підходять ті вимоги, які слід предявляти до кожної господарської організації, що стоїть лише на ґрунті господарського еґоїзму і суворого господарського розрахунку. Дух райфайзенської кооперативи зовсім инший і в цьому її сила. Не дивниця, що Шульце, який мав зовсім инший світогляд, не міг зрозуміти цієї специфічної сили райфайзенської кооперації і ставлячи до неї ті вимоги, як і до кожної иншої господарської організації, вперто відмовлявся признати розумність і дотепність тій організації, з допомогою котрої Райфайзен розрішив завдання, яке здавалося нерозрішимим, — завдання забезпечити кредит людям з погляду звичайного банку цілком некредитоздатним.

Але вказані риси не вичерпують особливостей райфайзенської кооперативи. Вона має ще одну установу для неї дуже характеристичну.

Кредитова кооператива була для Райфайзена не ціллю для себе, а тільки засобом для вищої цілі. Кредитові товариства були задумані їх творцем, як засіб для перетворення всього сучасного суспільного ладу на основах братерської любови і християнської моралі. Вони ніяк не повинні були служити інтересам тільки своїх членів.

Відповідно до цього Райфайзен надавав особливе значіння тому, щоб створені ним товариства могли повнити свою суспільну функцію, крім своїх найблищих завдань поліпшення умов кредиту невеличкої ґрупи своїх членів.

З цією метою Райфайзен вимагав обовязково від своїх товариств утворення осібного неподільного і постійного фонду, котрий, на випадок припинення товариства, повинен піти на організацію нової кредитівки. Цей фонд повстає з відчислень товариства і має слідуюче призначення: 1) він має дати товариству можливість з часом увільнитися від чужого капіталу, — товариство користуючись цим фондом, дістає можність кредитувати з нього своїх членів; 2) по припиненні товариства цей фонд має бути переданий центральній організації райфайзенівських товариств для утворення нового товариства тогож типу. Утворенню такого нероздільного фонду Райфайзен надавав таким чином особливе значіння.

Ідея неподільного фонду, як господарської бази кредитової кооперативи, при усуненні чужого капіталу, являється самим слабим з »райфайзенських принціпів« і до нашого часу не знайшла практичного здійснення; райфайзенські товариства богато більше, як кооперативи шульцівського типу, кредитують чужим капіталом; і це зовсім не дивниця, бо утворення значного капіталу можливе тільки шляхом підвищення процента за позички, на що члени товариства пристають дуже неохоче.

Щоб зрозуміти єство райфайзенської кооперативи, треба мати на увазі, що кредитові операції ніяк не повинні бути, по думці Райфайзена, єдиним ділом товариства. Кредитове товариство повинно стати сільською кооперативою універсального типу: крім позичок, воно також має закуповувати для своїх членів потрібні їм засоби продукції, продавати продукти їх праці, організувати для своїх членів сіль.-господарські виклади й курси та підносити їх господарський, розумовий і моральний рівень.

»Достарчуванням грошевих засобів — каже Райфайзен в своїм основнім творі »Die Darlehn kossen Vereine« — не обмежуються завдання товириства. Дальші завдання полягають в тому, щоб досягти найліпшого використання тих засобів з метою піднесення господарства і продукції, а не збільшення непотрібних видатків. Вказання способів для цього так само є важне, ба навіть важніше, як одержання грошей. Сільсько-господарські кружки рівнож як і инші селянські організації укладають собі завдання співділати в цьому з ними. Вони без сумніву зробили богато в цьому відношенні. Одначе рідко скликувані збори цих кружків і доклади мандрівних лекторів, при відносно дуже мізерній спеціяльній освіті на селі, ще далеко не впливають на поодиноких осіб так, щоб викликати загальний поступ. Дуже часто подібні зібрання одвідує богато осіб, які шукають освіти і допомоги в своїй нужді. Але після викладів не рідко чуєш: все це чудово і ми охоче все те зробилиб, але у нас брак грошей. Поміщики можуть заводити, що забажають, але ми нічого з того зкористати не можемо. — Инша річ кредитові товариства. Без ріжних особливих заходів збори райф. кооперативи являються разом з тим і зборами сільсько-господарського кружка. Але на відміну від сільсько-господарських кружків, райф. кооперативи роспоряджають засобами для переведення і виконання задуманих поліпшень. Таким чином можуть здійснюватися ріжні можливі меліорації, дренування ґрунту, поліпшення луків, влаштування виноградників, овочевих садків і т. п., можуть бути підпирані ріжні помічні галузі господарства, як пасічництво, рибарство, кустарне виробництво і т. д. Збори райф. кооперативи можуть відбуватися правильно що неділі. Все, що дотичить поліпшення господарського стану членів кооперативи, може обмірковуватися на цих зборах і здійснюватися при помочи його грошевих засобів.

Проф. М. Туган-Барановський.
(пер. В. Л.)

Кредит.

(Докінчення).

4. Тип кредитової кооперативи.

Вирішення питання, який тип кредитових кооператив треба пропаґувати в наших умовах, не можна звязувати шабльоново із зразками, що їх стрічаємо в инших краях. Специфічний дрібно-селянський характер нашої країни і відсутність сильнішої ремісничо-торговельної ґрупи у нашім національнім тілі не дають у нас обєктивних підстав для розвитку чистого типу Шульце; ці »повітові« кредитові кооперативи, які у нас є, при своїх на загал дрібних уділах і необмеженому районі діяльности, мають швидше подібність до італійських »народніх банків« Луцаттія, що являються реформованим типом Шульце (що правда соціяльний склад членства італ. нар. банків відмінний

від наших: 80% становлять ремісники й купці). Очевидно отже життя само уже вирішило частину питання про тип кредитової кооперативи в наших умовах. Теж саме життя диктує нам певні необхідні відхилення від чистого райфазенського типу, коли йде річ про нерайонові, льокальні каси для сільського населення. Українська райфайзенка матиме, хочемо ми того чи ні, завсігди певні своєрідні риси, не затрачуючи притім своєї основної райфайзенівської суті.

Якщо визнати першою і основною рисою типу питання про розмір каси, себто про її леґальний район діяльности, то треба сказати: і тут не може бути одного правила, шабльону. Як скрізь, так і в нас є необхідні каси типу »народніх банків«, з осідком у містах, з територіяльно необмеженим районом діяльности: такими вже є здебільшого наші повітівки; поруч їх одначе мусять повстати каси льокального характеру, зі статутово обмеженим районом діяльности (українські райфайзенки). Перші матимуть змогу мобілізувати більші вкладки і уділювати більші позички інвенстиційного характеру; маючи осідок по містах, вони разом з тим мусять розвинути інтенсивну пропаґанду ощадности серед міського населення, особливо робітничого, слуг і інтеліґенції; їх обовязком є теж організація щадниць між шкільною молодю. В тих »народніх банках« має найти фінансову опору український ремісник, купець і селянин; в міру успішного розвитку тих установ вони можуть відіграти теж деяку ролю, кредитуючи закуп землі селянами при парцеляціях.

Мобілізацію дрібних капіталів по найглухіших закутках сіл і місточок має взяти на себе райфайзенка. Річ ясна, що вона буде обслуговувати усе місцеве населення, без огляду на фах: селян-господарів, зарібників, дрібних майстрів, кустарів то-що. Вонаж для того і придумана, щоби дати кредитову допомогу дрібному продуцентові, в першу чергу розуміється селянинові.

Район діяльности сільської кооперативи має суттєву важність тільки відносно активного кредитування.Росходиться тільки про одну річ: про забезпечення кооперативи від можливих втрат через неакуратність позичальників. Иншої цілі немає райфайзенівська льокалізація, як тільки те, щоби позички уділювалися виключно солідним особам. Спеціяльний натиск на цій вимозі зміряє до того самого, що й друга райф. вимога: необмежена відповідальність. Вона має окружити райфайзенку атмосферою максимального довіря населення і ніщо не є байдуже, що може причинитися до скріплення тієї атмосфери. З цеї причини вимога льокалізації увіходить в статути райфайзенок, як одна з перших точок. В цій точці зазначують: »район діяльности каси обіймає громаду А« (або: А і Б). Розуміти це належить так, що позичальниками можуть бути тільки громадяни місцевости А; вкладки можна приймати без обмеження району.

Тим районом в наших умовах повинна бути найменша адміністративна одиниця: громада. У визначенні району райфайзенки ми мусимо піти нижче норми, установленої Стефчиком (1000—3000 душ населення), з цеї простої причини, що не маємо в своїх руках можливости згори диктувати, де має бути каса, а де ні, не маємо цієї змоги тому, що не даватимемо ніяких гроший згори на заснування каси і цілий процес виникнення кас буде в руках людей з місць, самих селян. Процес народження райфайзенок буде в значній мірі процесом стихійним і треба буде вітати кожну ініціятиву в цьому напрямку з боку селянства та сільської інтеліґенції навіть невеликих сіл. Очевидна річ, що присілки і малі оселі не тільки не зможуть, але по всій імовірности навіть не схочуть засновувати собі окремі каси і приєднаються до найблищих їм більших осель.

Ще слід підчеркнути, що кошти завідування сільської каси є настільки незначні (льокаль і податок відпадають, торг. книги і реєстрацію можна покрити із вписового, праця книговода-скарбника на перших початках безплатна, згодом старчить 10-20 зол. в місяць), так що при відсотковому напруженні (маржі) у висоті 2% старчить мати стало в обороті яких 5-10.000 зл. (на уділених позичках), щоб покрити біжучі видтки. Дотеперішній досвід (Лапшин, Опака) показує, що такий оборотовий капітал призбирують наші сільські каси дорогою сотикових поголовних збірок в протязі кількох місяців навіть у невеликих оселях. Миж стоїмо на становищі, що праця управи і зокрема книговодця-скарбника в перших початках (рік, і може й два) повинна бути почесною, отже тим більше не може бути обави за самооплатність кооперативи.

Упередження до густої сітки сільських кас, які дехто у нас висловлює, не є абсолютно оправдані.

Я вже на иншому місци (у Г. К. Ч.) звертав увагу на ненормальність положення, коли напр. Німеччина посідає поверх 20.000 райфайзенок, Британська Індія 47.000 таких же кас, а українське населення на західних землях, рахуючи сюди і патронатські райфайзенки по українських громадах (поверх 200) здобулося всього на всього на яких 250 сільських кас. Польські кооперативні діячі, хоч Польща має без порівнання густішу від нашої сітку райфайзенок (в самім Патронаті на території бувшої Галичини обєднувано в 1926 році 917 кас Стефчика), висловлюють невдоволення з існуючої сітки і один з їх провідників, З. Хмелевскі, висловлюється:

»Wobec tego, że stoimy wobec wyraźnego brzasku odrodzenia ruchu oszczędnościowego i wobec coraz lepszych możliwości istnienia kasy malusieńkiej, należy odrzucić zrodzone w czasie wojennym wątpliwości co do niej i przywrócić prawo zakładania kas na terenie o ludności nawet 1000 głów, oczywiście pod warunkiem dostatecznych sił kierowniczych na miejscu. Na Kresach Wschodnich, rzecz prosta, — wobec nizkiego poziomu oświaty na wsi, należy dążyć do zakładania kas malusieńkich powoli a wytrwale« *)

Той-же самий автор предбачує, що згущування сітки сільських кас мусить проводитися протягом ще яких 10 літ. Инші діячі з райфайзенських кругів числять, що в Польщі повинно повстати »коло« 4.700 кас Стефчика.

Вимовним доказом, що для існування і успішної діяльности сільських кас не є необхідним більший район діяльности, свідчать теж статистичні дані про пересічну кількість членів на 1 сільську касу в ріжних країнах. Згаданий уже інж. Хмелєвскі приводить такі дані за рр. 1916—1922: Росія 690 (найвища цифра), Мадярщина 219, Італія 204, Япнія 150, Югославія 138, Австрія 123, Чехословаччина 102, Німеччина 100, Ірляндія 83, Швайцарія 72, Бельґія 50, Індія 48, Франція 46, Болгарія 42 члени.

В звязку з районом діяльности мусить стояти теж і методика праці обох основних типів кас. Характер діяльности »народніх банків« може бути більше комерційний; основною формою кредиту тут може стати вексель, тоді як райфайзенки мусять в методах праці йти в більшій мірі на стрічу потребам і звичаям села. Кредит в сільських касах буде обмежуватися в початках звичайно до дрібніших квот (пересічно 50 зл.) і повинен стреміти до того, щоб стати довшеречинцевим (до 1 року). Що до форми кредиту

*) »Biuletyny Spółdzielczego Instytutu Naukowego« pod red. Stanisława Wojciechowskiego zeszyt 2. 1928. Стаття: „Myśli o naprawie“. Автор є прихильником згущування сітки сільських кооператив взагалі: „dążyć do jaknajwiększego zagęszczania ilości kas Stefczyka, a natomiast nie dopuszczać do rozproszkowania pozostałych spółdzielni“. (Увід.)

тут треба стреміти до виключення векселя, як форми не тільки незручної, але навіть небезпечної в сільських умовах.

5. Союзне будівництво.

В области грошевого обігу концентрація дрібних установ є не менше, а може навіть більше необхідною, як у товаровій торговлі. Коли в ділянці товарообміну концентрація має метою головно зниження гуртових цін (в кооперативній торговлі до цього приходять ще організаційні потреби: інструкції і пропаґанди), то в ділянці грошівництва крім анальоґічної потреби подешевлення ціни гроша (кредиту) приєднується ще друга кольосальна проблєма: добуття оборотового капіталу взагалі, проблєма фінансування. Вільний гріш для кредитової установи це те саме, що товар для споживчої кооперативи; винайдення товару на ринку не представляє майже ніяких труднощів, тоді як добуття готівкового кредиту для обороту являється у повоєнні часи важким завданням. І ось тут приходить на поміч розпиленим кооперативним кредитовим установам союз, ділове господарське обєднання — »центральна каса«.

Вона переміщує лишки капіталів з одних районів у другі, приймаючи надмір готівки з одних установ і переливаючи їх в каси потребуючих і початкуючих кредитових кооператив, своїх членів. Вона являється банком для технічного переводження розрахунків між кооперативами та між кооперативами і центрами, відкриваючи для цеї мети біжучі рахунки для своїх членів. Займаючись активним кредитуванням тільки членів, кооперативних установ, вона, розуміється приймає вкладки і льокати капіталів і від нечленів, установ чи від фізичних осіб; вона може виступати навіть в активній ролі на ринку капіталів, випускаючи вартісні папери з метою мобілізації грошевих засобів біля кооперації.

Зокрема, що торкається правної форми центральної кооперативної каси, то треба підчеркнути, як це вже зробив мец. М. Корчинський у »Дні«, що польське законодавство дає повну можливість будувати цього рода установи у кооперативній формі, допускаючи навіть плюральне право голосу для тих кооперативних установ, членів центральної каси, що мають більшу кількість членів. Зрештою, не можна мати остаточно принципових закидів проти уживання навіть акційної форми для центральних кооперативних кас, якщо буде збережена одна засада, а саме, що акції будуть іменні, а акціонерами могтимуть бути тільки кооперативні установи. Пригадуємо, що там, де саме законодавство утруднює творення кооп. центральних банків у кооперативній формі, кооперація використовувала форму акційну, одначе при збереженні повищих застережень (Українбанк з часу української самостійности, б. Reichsgenossenschaftsbank у Німеччині; райфайзенський центральний банк, переорганізувавшись 1877 р. на акційних засадах, спочатку допускав мішане членство, одначе пізніше припинив допускання нових фізичних осіб в акціонери банку*). Більшість одначе центральних кооперативних кас в Німеччині, а є їх сьогодня в усіх типах кредитової кооперації разом біля 50 по окремих провінціях, існує, як союзи кооператив, на підставі кооперативного закона. Лиш деякі з них допускають мішане членство, одначе завсігди свідомо обмежують допустиму кількість членів — фізичних осіб; максимальне допустиме число фізичних членів є $^1/_4$ всіх пайщиків.

---

*) С. Бородаєвський, Історія кооперації.

Район діяльности центральної каси мусить бути настільки великий, щоб кооперативи цього району, як своїм числом, так своїми фінансовими трансакціями, могли дати повне заняття більшій фінансовій установі. Тільки з цеї точки погляду вільно підходити до дебати над питанням про двох- чи трьох-степенність у союзному кредитовому будівництві. Це посвідчує і практика. Взоруючись знову на Німеччині, як країні зразковій для цілого світа в области кооперативного кредиту *), ми повині на західно-українських землях допустити тільки двохстепенну організацію (кооператива — провінціяльна центральна каса). Як показує практика, центральна каса, щоб могти оплатити свої адмін. видатки, мусить мати найменше кількасот членів кооператив з солідними кредитовими оборотами. Коли ж кооперативи такі слабі, як наші, то цифра ця мусить бути ще вищою. Спокійно можемо сказати, що за даних умов, а навіть ще на довго, на західно-українських землях може фінансово удержатися тільки одна, згодом по роках максимально дві центральні каси, при тому каси ці мусять обслуговувати не самі тільки кредитові кооперативи, а в міру потреби й инші, та повітові союзи. Тільки по довгих роках і по солідному фінансовому укріпленні кооператив при широкому розвитку їх операцій моглаб бути мова чи то про згущення сітки окружних центральних кас, чи то про відкриття центральною касою відділів у важніших провінціяльних осередках.

Як це правильно підмітив польський критик нашої кооперативної організації у »Czasopismo polskich spółdzielni rolniczych« (1927 р.), ми не маємо досі центральної кооперативної каси. Сурогат такої каси — львівський »Центробанк«, ні своїми розмірами, ні характером своїх операцій, ні тимбільше своєю структурою не відповідає вимогам, які характеризують центральні каси. Центробанк оперує головним чином вкладками приватних осіб і банковим кредитом, не здобувши досі ніяких успіхів в ділянці скупчення вільних капіталів кооперативних установ, мимо того, що такі можливости є. Він не перебрав на себе функцій посередника у розрахункових операціях кооператив, він врешті не виявив бажання активно інтервеніювати в організації кооперативної торговлі чи виробництва (напр. сумна історія з ліквідацією Союзу для збуту худоби булаб взяла певно инший оборот, якби було більше підприємчивого духа в Центробанку).

Центральна каса західно-української кооперації ще п е р е д нами. Чи буде нею теперішній Центробанк, чи життя врешті врешт висуне на ту ролю якусь иншу з уже існуючих чи зовсім нову установу, це буде залежати в першій мірі від самого Центробанку, від його теперішніх членів та керманичів. Першим кроком для того, щоб влити свіжу кров у орґанізм Центробанку, буде живіше заінтересування кооперативних установ долею цеї установи та його економікою, масовий вступ у члени Центробанку та віддання до його диспозиції своїх вільних капіталів. Тим способом можна буде зробити Центробанк не тільки оплачуючоюся установою, а й дати йому змогу активізувати свою діяльність.

Для того одначе, щоби кооперативи почували себе до повних обовязків зглядом Центробанку, треба зробити їх вповні відповідальними за його долю: треба покінчити з мішаним членством у цій установі, роблячи з неї справжню централю. Можна надіятися, що як не всі, то велика більшість теперішних

---

*) Коли після війни американські фармерські круги станули перед фінансовою крізою і виникла необхідність організувати сільський кредит, вислано в Европу ряд комісій для обслідування кооперативних кредитових систем у ріжних країнах; вибір Американців упав на німецькі методи організації, які й проводяться зараз у діло в Сполучених Державах і Канаді.

фізичних осіб, що є членами Ц. Б., зрозумівши про що в суті річи росходиться, та що такої реформи вимагає не тільки інтерес кооперації а й самої установи, навіть добровільно зречеться своїх членських прав, які і так не дадуть цим людям ніяких спеціяльних матеріяльних користий.

6. Статут райфайзенки.

Особливість райфайзенки, яку на кожнім кроці підчеркують не лише прямі спадкоємці »батька Райфайзена« у Німеччині, а й усі визнавці його ідей по других країнах, це її виховуючий характер. Розуміється, що не назва сама вносить цього духа в установу, а люде, що її творять, ведуть і стоять на сторожі її завдань, але не треба легковажити ні одного засобу, що може мати значіння для піддержання серед членів і керовників товариства бажаного піднеслого громадсько-етичного настрою. Одним з таких засобів є статут товариства, ця основна грамота спілкового договору між особами, що творять кооперативну організацію. Як не як, а статут це конституційна грамота для цеї sui generis кооперативної республики в межах громади і його постанови читаються з особливою повагою, треба отже цю обстанову використати для того, щоби в статті зазначити не тільки вузько господарські завдання каси на близшу мету, а й ті дальші та глибші, а через те, без порівнання важливі морально-етичні прикмети, що випливають із самої суті райфайзенської ідеї.

Отже думаємо, що вслід за прикладом німецьких райфайзенок, в статуті української райфайзенки, який прийдеться скласти в блищому часі, треба зазначити, що основним завданням райфайзенки є виховування серед співгромадян духа солідарности і взаємодопомоги, не тільки в господарських справах, але й поза ними, що одним з важних завдань товариства є поборювання серед членів духа еґоїзму та особистих ворожнеч, що товариство має привчити людей до ощадности в життю а поступовости у господарці, що важним завданням товариства є оборона прадідної землі від переходу в чужі руки, основним же кредитовим завданням подешевлення кредиту.

Далі повинні в статуті крім звичайних правних вимог найти місце основні організаційні риси, що творять специфічність райфайзенки: точне означення району діяльности (з якої громади чи евент. громад мешканцям можна уділити кредиту), точка про необмежену відповідальність, означення найвищої допустимої ріжниці між активними і пасивними відсотками (ця точка навіть важніша попередніх), означення, що членові можна уділювати кредиту тільки в межах його відповідальности евент. її частини і якої, заборона членам управи кредитування в установі прямо чи посередно, заборона ведення спекулятивних інтересів. Противлячися плюральности уділів, ми стоїмо за те, щоби в статуті укр. райфайзенки була вміщена заборона вимагати більше уділів при більшому (чи повторному) кредитуванні. Також заборона вживати векселя повинна увійти в статут нашої райфайзенки, бо і така точка є в статутах райфайзенок, не дивлячись на безпорівнання вищий культурний рівень селянства на Заході. Що до висоти дивіденди, на нашу думку, не треба задовольнятися законною нормою (2% понад найвищу в році дисконтову стопу державного банку), тільки треба піти троха низче в тім сенсі, щоби дивіденда не була вищою від проценту від вкладок, в крайному разі можна допускати, щоб вона перевищувала % від вкадок на ½—1%. Ця постанова повинна хоронити кооперативно кредитові установи від вироджения в небажаному некооперативному напрямку.

Особливістю статута української райфайзенки повинна бути спеціяльна точка про спосіб організації всенародньої сотикової ощадностевої акції (нас м. и. ні трохи не бентежить традиційне саркастичне відношення українських інтеліґентів до кличів про ощадність. На щастя цей скептицизм обмежується тільки на деякі кружки, а зі села, з тих »низів«, про які йде власне мова, ми досі не лише що не почули подібних голосів, а навпаки маємо цілий ряд конкретних уже діл, які являються досадною відповідю на невчасний сарказм недовірків*). Тому з тим більшою впертістю будемо обстоювати ту думку, щоби спосіб організації дрібно-вкладкової акції на селі не був поминений при складанні статута і правильника української райфайзенки, бо, власне кажучи, від цього й треба починати, хотячи взагалі мати оборотові засоби для наших кас.

* * *

Стоїмо перед завданням величезної ваги, і разом з тим вимагаючим кольосального вкладу енерґії; не розуміти ваги цеї справи може тільки поверховна людина, не вдумуючися в суть народньо-господарських процесів. Це одне треба собі усвідомити усякому, не тільки кооператорові, а й кожному громадянинові, селянинові, ремісникові, учителеві, правникові, і т. д., що в добу кредитової господарки, а такою є сучасна світова господарська система, не посідати власної суспільно-кооперативної фінансової орґанізації, це значить бути (з тілом а навіть з душею) залежним від того, хто таку фінансову систему і силу створив і посідає. Sapienti sat.

Створення власної кредитово-фінансової сили є по нашим глибоким переконанням можливе. Одначе вимагатиме величезного, масового, просто ентузіястичного вкладу енергії, щоденних »малих діл« — по всіх оселях, хуторах і глухих присілках. Слушно сказано, що маємо »створити чудо«. Так, чудо потрібне, диво громадської масової активности; це мають бути, ніде правди діти, діла негучні, не геройські подвиги, та зате всі вони стоятимуть на послугах величезної справи. »До великих діл« — через малі — кличе нас сьогоднішнє положення в ділянці фінансово-кредитовій.

К. Коберський.

„Центробанк" в цифрах.

(Білянс за 1927 рік)

Критика білянсу обіймає три істотні річи: 1) аналізу поданих чисел, 2) вірне схоплення їх розвоєвої тенденції, тобто констатування факторів, ділаючих на видатність праці установи і 3) спробу уявити собі її майбутність за незмінених обставин діяльности.

Методика критики білянсу, хоч спільна усім наукам, що опрацьовують ряди чисел, має одначе до діла більше з їх динамікою, як зі статикою, бо в керуванні установою грає помітну ролю волевий момент і у білянсові числа є вложене хотіння і шукання чинників керуючих. Білянс, як влучно говорить проф. Шер (Schär), є »der untrügliche Richter der Vergangenheit jeder Unternehmung« і тому нема нічого більш приємного у студіях ходу підприємства над слідження цего, як білянсові по-

---

*) Що в нас навіть кредитові установи ще не переконалися про можливість масової вкладкової акції, про це свідчить напр. такий факт, що одна з львівських установ, що навіть пропаґує формально ощадність, не відповіла на пропозицію закупити (за половину ціни) більшу скількість примірників актуальної брошурки (М. Божиковського) для пропаґанди орґанізації дрібних ощадностей. Дуже характерне для наших методів праці.

зиції з року на рік розвиваються, ростуть або обнижуються, зміняються і переходять одна в другу, а все це віддзеркалюється у кінцевій **в и с л і д н і й** позиції, що є немов показчиком господарського значіння установи, енерґії, живости, рухливости й гнучкости ведення, або пересторогою, коли воно не стоїть на висоті своїх завдань, не охоплює, або неправильно охоплює господарське положення і моменти конюнктури та не в силі вести установи по дорозі розвою.

Білянс.

Білянс Центробанку розглядатимемо у його змісті й формі, бо й формальна будова білянсу не може бути без значіння, хоч — безперечно — цікавить більше зміст.

Кредитова централя кооператив, в области грошевого господарства й реґуляції кредиту, має до сповнення важне й важке завдання супроти згуртованих у ній кооператив і цілої суспільности. Не може вона — правда — претендувати на виключний провід і рішаючий голос у нашому грошевому господарстві, бо ця роля розділяється на дві наші установи; але як централя кредитової кооперації має доволі широке поле до ділання, головно у сфері організації кредиту, його реґуляції, вишукування джерел грошевих засобів і контролі способу їх ужиткування. Всі трудноші, звязані з цею ролею, обговорюватимемо при поодиноких позиціях білянсу, бо якраз у них викажеться, наскільки централя мала можність сповнити своє завдання. Питання, чи й в організаційно-будуючій роботі вона виявила розуміння свого положення і до якої міри — мусимо лишити без відповіді, бо ця ширша справа не торкається безпосередньо білянсу, а голосна й відважна відповідь ледви чи змінилаби в чому істоту порушуваної тут справи.

П а с и в а: З а п а с н и й ф о н д Ц. Б. (131,785·41) має свою історію, яка в кругах фахівців викликає деяку розбіжність у поглядах на те, чи **м е т о д и**, якими він збільшувався — вартаби наслідувати. Безумовно, що можна сумніватися у доцільности береження і збільшування запасного фонду кредитової установи по літах господарського катаклізму — **к о ш т о м в к л а д а ч і в**. Бо відомо, що передвоєнним вкладачам Ц. Б. звальоризовано їх вклади на 7%, хоч маєтковий стан установи дозволяв на вищу вальоризацію. Ц. Банк беріг себе й виніс із грошевої катастрофи високу позицію запасного фонду, одначе не можна сказати, щоби в цей спосіб він скріпив до себе довіря. З прикладу Ц. Банку видно, що безоглядне зберігання власного інтересу не все показується благодайним у будуччині, а — противно — мститься иноді дошкульно на тих, що — як кожна кредитова установа — базують свої успіхи на довірю. Запасний фонд Ц. Б. досить значний, але ставити його у відношення до уділів не є доцільне, бо уділи в кооперації менш-більш зміняються, а рухома величина непригожа до устійнювання відношення.

Рахунок оборотів показує, що в р. 1927 вплинуло на рахунок запасного фонду зол. 125,809·13, хоч нікому з читачів білянсу невідомо, звідки взялася така поважна квота. Колиби до скупого чисельного звіту були подані ще деякі словні пояснення — як це приблизно робить Зем. Банк — то установа не потерпілаби нічого на відслоненні своєї „ділової тайни“, а кружок фаховців, що в добрих замірах інтересується кооперативною кредитовою централею, мавби улекшене слідження її розвою.

С п е ц і я л ь н а р е з е р в а с т р а т (3268·20) є завязком більшого резервового фонду, з якого можнаби було покрити якусь неудачну кредитову трансакцію або без всяких формальностей вирівнати стратовий вислід котрого небудь рахунку.

Сумарична висота **у д і л і в** (79,033·28) кооперативної централі не може — по природі річі — мати такого значіння, як акційний капітал акційної спілки. По перше тому, що уділи величина рухлива, зовсім позбавлена постійности, бо в певних часових межах стоїть до розпорядимости члена і закон не дає можности забезпечитися перед зменшуванням; по друге тому, що сума уділів при відповідальности уділами не має надто великої ґаранційної вартости для вірителів і найсоліднішою ґарантією для них лишаються всетаки резерви, а проте й найважніше, що вони ніколи не виростають до імпозантної величі. Справа уділів вяжеться тісно зі справою зміцнювання вже існуючих і креування нових кредитових кооператив. Вона незвичайно складна до рішення, а мимо цего на кредитовій централі лежить обовязок розвязувати ту справу при допомозі фахових інтелєктів, які є (або можуть бути) в її розпорядженні, щоби виключити звідси весь дилєтантизм і хаос, а завести фаховість, плян і прецизію. Ц. Банк не виявляє під цим оглядом надто багато ініціятиви, радше поступає обережно й здержливо, бо оправдується (не без слушности) тим, що новоосновані кооперативи, при повному недостатку щадничих вкладок на низах, домагаються від централі кредитів, яких вона не все може давати, бо сама є обмежена в засобах.

Позиція уділів Ц. Б. **р о с т е**, бо рік 1927 приніс зол. 16,947·42, хоч вплачува-

них — правда — не так зовсім добровільно, бо дирекція вяже висоту кредитування кооператив з відповідною висотою вплаченого уділу, а крім того, кожну прольонґату кредиту робить зависимою від дальших вплат на рахунок уділу. Чи така тактика вповні доцільна, ще можна сумніватися, бо кооператива-довжник звалює цей тягар на свого члена-довжника і вимагає від него дальших уділів, що — очевидно — він виповнює лише під пресією, а зараз по сплаченні позички виповідає уділ.

Вклади (866,311·51 + 277,566·73) зовсім правильно розділені на денні й термінові, зогляду на їх неоднаковий ступінь рухливости. Бож звісно, що певна частина консервативно настроєних вкладачів сягає по свої вклади дуже нерадо, хіба з конечности. Зновже торговельні кола мусять мати забезпечену можність диспонувати довільно (й часто) біжучим рахунком. Звідси доцільність розділу. Тільки, що сума термінових вкладів значно менша від вкладів денних і в цему взаїмному відношенні віддзеркалюється мабуть охота вкладачів забезпечити себе на „кожний випадок", хоч така забезпека не має практичного значіння, бо установа виплачує „зараз" кожну вкладку, без огляду на речинець виповідження, за потрученням хіба відповідних відсотків.

Як на кооперативну кредитову централю — то сума вкладок далеко не висока. Причини цего явища зовсім не поверховні. Вони сягають дуже глибоко у наше господарське життя і діяння та являються вимовним доказом нашої на загал невеликої щадничої спроможности. Одначе, ми є певні, що навіть в тих, що є, умовах, при відповідній постановці справи і обновленні довіря до інституції, можнаби і в тій ділянці досягти кращих результатів (як свідчить приклад деяких наших кредитових установ в краю).

Свідоцтвом ненормальности відносин у вкладово-кредитовій области є факт, що низова кооперація лише вимагає від централі кредиту, а ніколи не льокує туди своїх надвишок, якби правильно повинно бути. Чим скорше дійдемо до цего стану, що кредитові кооперативи першого ступіння зможуть передавати зайві оборотові засоби до розпорядимости надбудові, тим скорше позбудемося напруження у грошевому господарстві, відзискаємо можність правильної реґуляції кредиту в цілому краю, виступить конечність льокувати частину засобів у виробництві, а все разом приведе до обниження відсоткової міри.

Тяжко відповісти на питання, який є приблизно загальний стан українських вкладів і який відсоток із них є вложений в українських установах. Що наші вклади є і в чужинців — це безсумнівне, важко лише дійти й зрозуміти, чому не всі українські вклади пливуть до українських грошевих установ. Частинно винен недостаток пропаґанди, може психічної і матеріяльної принади по стороні установ, і лиха звичка у вкладачів. Порівнюючи цегорічну суму вкладів з минулорічною, констатуємо зріст і він стоїть у прямому відношенні до зросту господарської сили й добробуту нашої суспільности.

Банковий кредит був використаний Ц. Банком по день білянсування до висоти 186.655·— формою реесконту. Кредит не такий вже надто високий, щоби заважував на ліквідности установи і шахував її рухи безнастанною загрозою виповідження, а в разі виповідження ставив її у тяжке положення.

Кредит представляє 11.68% усіх пасивів, а 16·61% позичок.

У нормальних часах центральна грошева установа резервує собі лише можність користуватися кредитом у емісійному банку на випадок наглої непередвидженої потреби, а сягає по него хіба зрідка. Зате нинішнє повоєнне господарство живе кредитом з гори і переливає його ступнево в низ. Ознакою нормалізації господарства буде, коли зміниться основно напрям переливання грошевих засобів не з гори у низ, а з низу до гори. Тяжко сказати, коли це буде, одначе є помітні ознаки, що до цего йде.

Не знаємо з білянсу джерел, з яких Ц. Б. черпав кредити ані який був його кредитовий ліміт. Загалом „замкнення рахунків Ц Б." надто скупе на подрібніші й точніші інформації, які могли би увести читача білянсу в саму робітню централі і давали би можність познакомитися основніше з чинниками, що сприяють праці установи або її спиняють.

Позичка нинішних днів прибрала виключну форму векселя. Риґорозність векслевого права теоретично забезпечує вірителя щодо платности на точно означений день, а у випадку незаплачення дає можність скоро приневолити векслевого довжника до виповнення зобовязання. Цей правний момент є великого значіння, бо вносить у господарсько-вимінний рух певність, яка дозволяє реґулювати міру власного зобовязання. Але без сумніву важнішою прикметою векселя є його сила урухомити кредит, звичайним жированням векселя. Тим він набирає господарської вартости тому, що виробницький і торговельний світ, який є у постійному русі, зискує на тяглости й елястичности, бо має можність за посередництвом векселя дістати

й уділити кредит. Одначе ця прикмета є благодайна лише у промислі (менше) й торговлі (більше), де істотною прикметою є рух; але ніколи в хліборобстві, в якому переважає рахунок на довшу добу і ділають дуже негнучкі фактори. Тому вексель у хліборобстві — явище тимчасове, не природне, бо він тут не на свойому місці і з поворотом нормального господарського руху мусить область хліборобську залишити. Хліборобство вимагає від кредиту довгого часу й рат, а їх може дати лише довжний скрипт. Цего діждемося аж тоді, коли господарський орґанізм позбудеться горячковости й наглих затичок, збільшиться правна безпека й віра в її тривалість і, коли кредитова кооперація не буде триматися кредитами, лише вкладками.

Треба переконати село, що основувані густо по селах кредитові кооперативи повинні бути у першій мірі збірними станицями грошевих засобів, яких частина лишалась би на селі, на покриття запотребування місцевих творчих чинників, а решта передавалась би до використання кредитовій надбудові у центрі. Центральна кредитова установа тоді мала би можність до певної міри реґулювати потребу кредиту в цілому краю і анґажуватися в кооперації промисловій і споживчій.

Актива: Сума уділених позичок (1,123,713·57) розділяється на 150 (кругло) кредитових кооператив, членів Ц. Б. Не вистарчить капітали зібрати, треба їх ще продуктивно й безпечно вмістити, то значить, вишукати такого довжника, який викаже настільки ініціятиви й енерґії, що ужиє їх з хісном для себе, а при тім матиме охоту платити умовлені відсотки й остаточно повернути позичений капітал без інтервенції суду. Підшукати добре (рентовне) уміщення капіталів — при позірній легкости — є безсумніву найважніший обовязок ведення, що часто справляє йому найбільше турботи.

Уділений кооперативам кредит виявляє тенденцію бути постійним, лише з тяжким трудом переносить зміну й рух і радше збільшується ніж меншає. Мійські (повітові) кооперативи вимагають від Ц. Б. кредиту, а потім містять його переважно на села. Не думаю, що позичкова політика має брати на увагу переважно села, бо нам залежить на рівномірному матеріяльному піднесенні усіх слоїв населення села й міста. Того другого навіть більше, бо воно у нас сильно занедбане, дуже збідніле і в боротьбі за екзистенцію з чужим, сильнішим елементом, потребує масової піддержки. Грошеві засоби, зібрані у місті, мусять в ньому й лишитися. Не можемо — з огляду на будуччину українських міст — використовувати сил міста на заспокоєння грошевих вимог села, які вже тепер виросли до неймовірних розмірів. Не може нам залежати на задержанні виключно хліборобського характеру нашого народу, бо змагаємо до створення національної повноти, від котрої залежить наше господарське, а потім й инше усамостійнення, в якому міста гратимуть безмірно більшу ролю ніж села.

Відсоткова міра, вимагана Ц. Банком при ескonті векслів, була 10,5%. Плачені відсотки модифікують у значній мірі господарську вартість кредиту, обнижують підприємчивість господарських чинників або роблять її й зовсім неможливою. У кожному випадку сильно утруднюють виробницький і вимінний рух, бо вставляють у калькуляцію дуже поважну позицію.

Розглядаючись по мізерному господарському стані держави, у якій жиємо, й беручи на увагу наші кольосальні запотребування у ріжного рода інвестиціях, що триватимуть ще добрих кілька десятків літ, не віримо у скоре обниження відсоткової міри. Мабуть ще довго вона стоятиме на теперішньому рівні, а коли би опісля й падала, то хіба дуже поволі й незначно. Порівнюючи дісконтову міру емісійних банків ріжних держав (Америка 5%, Польша 8%), яка результує просто з ріжниць капіталової сили народів — треба думати, що ці ріжниці удержаться ще дуже довго, бо міґрація капіталів значно утруднена тому, що держави капіталово сильні виявляють дуже мало охоти анґажувати свої сили у відбудові національного господарства держав капіталово бідних. А коли й анґажуються, то тільки за значні користи й солідні ґарантії. Висновок з того такий, що в країні високого запотребування капіталів, при малій його цосторонній подачі — відсоткова міра удержиться ще дуже довго на високому числі. Хто цему не вірить, хай порівняє розбіжність між реґляментованою через державу відсотковою мірою із дійсно в краю біжучою, а переконається, що з одної сторони кожна насильна реґляментація є безуспішна, і з другої, що дійсно біжуча відсоткова міра не виявляє знишкової тенденції.

Недвижимости виказані у позиції доволі солідній (271,751·27) і — як побачимо далі — вони то й рішили зисковність білянсу взагалі.

Льокації (169,741·65) подані у загальній квоті, яка нам одначе нічого не говорить про те, які це льокації: папери дивідендові чи процентові, у якій висоті, який курс брано за основу при обчислюванні її вартости і т. д. Чим точніший і подрібніший білянс (а того мусимо від централі вимагати!), тим більше світла можна

кинути на процес й висліди її господарювання і тим блище вона стає до суспільности, бо білянсова подрібність дає можність прилюдної контролі, що може вийти установі лише на добро.

Рахунок зисків і страт.

У зисках є лише дві позиції: відсотків 50,356·68 і завідування недвижимостями 30,242·61. Рах. зисків і страт дуже одноманітний, бо напроти двох позицій зискових є дві позиції стратові. Нас дивує загальність контування Ц. Банку, недостаток ріжнородности зискових, а ще більше стратових позицій і врешті аж надто скромний вислід господарення, за час одного року. Отже по черзі. Відсотки дали квоту, хоч поважну, але не вистарчаючу на покриття коштів завідування. А кредитова централя, якої чинности є законом обмежені, через що вона позбавлена можности заробляти виконуванням усіх других банкових операцій і здана лише на область кредитову — мусить заробити на відсотках так багато, щоби ними оплатити всі видатки, а якщо цего зробити не в силі, то лишається конечність достроїти видатки до можливостей, які дає рахунок відсотків. Тому мірою для адміністраційних видатків Ц. Банку може бути лише рахунок відсотків. Недвижимости принесли зол. 30,242·61, то є 11·13%, що треба назвати явищем виїмково корисним тим більше, що цей відсоток поданий нетто; загально недвижимости так багато не приносять.

Адміністраційні видатки (72,612·02) без сумніву дуже високі, бо становлять 90·09% зисків взагалі і лягли важким тягарем на господарство установи та безпосередньо завиняють з одної сторони зглядну доріжню кредиту для союзних кооператив, а з другої мінімальний зисковий вислід зол. 6,882·27, то є точно 3·2147% власних засобів централі. Коли би з виказаної надвишки (зиску) мусів бути опроцентований запасний фонд зі спеціяльною резервою дісконтовою мірою емісійного банку (8%), то потрібна на це квота зол. 10,804·03 забрала би в цілости зиск та ще бракувало би зол. 3921·76, а уділовий капітал лишивбися вже без опроцентування. Але далі: На опроцентування уділового капіталу біжучою 10% (дивідендовою) мірою треба би зол. 7903·33, що разом з бракуючими зол. 3721·76 дає квоту зол. 11,825.09 і вона є рахунковим показчиком наскільки кредитова кооперативна централя не рентується.

Це є правильний рахунок рентовности, опертий на скромних, але справедливих, вимогах розумного господарення, прийнятий майже всюди в грошевих установах і тому нема причини робити Центробанк виїмком. Отверто: маємо до діла з установою, яка хоч є незвичайно потрібна і, не так вже зовсім зле вивінувана, але має одну важну хибу: за дорого коштує. Розуміємо, що кредитова централя не має зискових цілей, бо вона покликана до сповнення точно означеної господарсько-суспільної служби, але не може бути для кооперативної суспільности байдужним, кілько така служба коштує.

Робимо прилюдний заміт, беремо на себе всі його консеквенції, а з окрема — на домагання — можемо основно доказати, що так, як є — не мусіло би бути.

Є дві можливости зарадити лихові:

1) поширити базу оборотових засобів централі, що при відповідній вкладовій політиці було би бодай до деякої міри можливе, або

2) рішучо перевести зниження коштів завідування на квоту абсолютно конечну для правильного ведення установи. Це є бажане ще й зогляду на високу ескontову міру, яку централя числить кооперативам. Сама платить: вкладачам 6—8% (найвище), від ресконту 8%, а від кооператив вимагає 10½%, крім того, ще зворот адміністр. видатків; при прольонґатах позички стягає ще процентово уділ, який до кінця господарського року є позбавлений права на дивіденду. Отже вимоги Ц. Б. до кооператив досить значні, тоді коли ці останні можуть по закону вимагати від своїх членів-довжників чистих 12%. В той спосіб централя дістає за посередництво 2½% (крім других користей), а кооперативи 1½% (крім других користей); разом посередники забирають 4%, що вже дещо переходить міру скромности і робить кредит для широких мас доволі дорогим.

Від вкладача й емісійного банку до довжника веде дорога через двох посередників, через що 8%-кова міра підноситься на 12%, крім других тягарів.

Хоч для української кооперації з вичислених можливостей зарада лихові найбільше бажана була би перша, одначе тому, що вона натраплятиме на значні труднощі, яких основа виложена при оцінці нашої щадничої спроможности, то друга — являється більше реальною.

Постараюся назначити межі рентовности, опираючися на поодиноких позиціях білянсу, з поминенням хіба менших квот, які вплинули би на вислід числення у не-

високій мірі. Стосувана метода є уживана загально в грошевих установах під назвою банкової калькуляції, до якої належить ще обчислення коштів поодинокої орудки, але це можливе лише в тому разі, коли: 1) рахунок страт і зисків дуже подрібний і 2) була ведена банкова статистика.

Отже:

Від вкладів з банковим кредитом на загальну квоту 1,330,543 — треба заплатити при 7% від вкладів, 8% від кредиту	зол.	95,005·—
Опроцентування власного майна централі 8-ми% мірою вимагає	зол.	17,126·—
Пасивний рахунок ріжних 38,869·— (хоч не знаємо, що там міститься)	зол.	3,109·—
Разом на опроцентування своїх і чужих капіталів треба	зол.	**115,240·—**
На то доходи централі такі:		
Процент від позичок зол. 1,123,713 — 10½%	зол.	117,989·—
Процент в д льокацій зол. 169,741·— 12(?)%	зол.	20,368·—
Недвижимости приносять	зол.	30,242·—
Разом доходів	зол.	168,599·—
Надвишка доходів над видатками	зол.	53,359·—
Кошти завідування	зол	72,612·—
Решта до покриття	зол.	19,253·—

Це грубе обчислення свідчить, що 10½% міра не вистарчає на оплачення біжучих видатків; значить, що рахунок відсотків разом з льокаціями й недвижимостями не покривають коштів завідування. Але на рах. відсотків є скумульовані певно инші доходи, як провізія і курсовий зиск, чого — на жаль — з білянсу не видно, хоч це незвичайно важне, бо ці инші доходи ратують положення (очевидно без опроцентування власного майна).

В кожному разі констатуємо ненормальність.

Ще добре, що недвижимости не потребують відписів, бо наслідком ґрунтової ренти, що постійно росте, їх вартість не обнижується, а більшає.

Инакше на амортизацію недвижимостей треба би якоїсь квоти, через що вислід господарення був би ще скромніший.

Коли дивитися на надвишку (зиск) з національно-господарського становища, то значить, як на решту, що остається після опроцентування власного майна і потручення амортизаційних квот — то Ц. Банк не має надвишки взагалі. Є лише надвишка в білянсовому розумінні і то, як бачимо, зовсім мінімальна.

Знаємо, що з него призначено, крім законної дотації запасного фонду, 10%-ву дивіденду від уділів, які централя мала до розпорядимости повний господарський рік. Це поступовання, хоч зрозуміле, але неточне, бо гріш даний централі в р 1927 повнив свою службу на рівні з вкладом і тому не мусів би бути порівнюючи з ним упосліджений. Теоретично так мусимо числити і не наша в тому вина, що рентовність Ц. Банку такого числення не видержує.

Ризико Ц. Банку таке:

35% довжників	на квоту	зол.	393.292·—
2% недвижимостей	»	»	5.435·—
35% льокацій	»	»	59.409·—
Разом			458.136·—

що поглочує в цілости власне майно централі і ще квотою зол. 244.057·— звалюється на чужий капітал.

Розложення ризика доволі нездорове тому, що Ц. Банк — як кооперативна установа — має порівнюючи зовсім малий власний оборотовий капітал. Нема тут міліонової позиції капіталу, так як у акційної спілки і нема правильного відношення між своїм і чужим капіталом, а тому й ризико спірається високою квотою на чужий капітал. До того ще активні вальори Ц. Банку уміщені переважно в довжниках і льокаціях, які криють у собі високий відсоток ризика (35%).

Між иншими це також поважний арґумент на те, що централя кредитової кооперації повинна бути акціонувана в руках кооперації.

Ані ліквідність Ц. Банку не представляється краще тому, що висока позиція довжників є мало ліквідна (10%). Значно більше ліквідности мають льокації, лише не знаємо, що це за льокації, бо коли там є багато цінних паперів, які мають курс, то вони ліквідні на 75%. Недвижимости не ліквідні зовсім. Беручи за основу подані відсотки числимо, що сума ліквідности активів є 267,703, що в порівнанні зі сумою зараз платних пасивів дає неповних 20% ліквідности. А це далеко до бажаного.

Врешті — маємо перед собою лише білянс провізоричний, тобто білянс з нерозділеним зиском, а треба нам ще білянсу дефінітивного, в якому позиції

зиску вже не було би. Центральні установи мусять призвичаюватися подавати одночасно два білянси: провізоричний і дефінітивний, бо хоч про розділення зиску рішають Загальні Збори, то це право буває більше формальне, а тому виготовленню дефінітивного білянсу не стоїть нічого на перешкоді. *Інж. Ілярій Ольховий.*

Проблеми кооперативної організації і практики.

Робітнича мясарня в Празі.

(Закінчення).

Сучасний стан т-ва характеризує його останній білянс за 1926 р.

Актива	Кр.	%	Пасива	Кр.	%
Готівка	202.985	19,0	Паєвий капіт. . .	227.000	21,6
Залоги	3.590	0,3	Резер. » .	91.021	8,6
Цінні папери . .	91.918	8,6	Допомог. фонд . .	24.876	2,4
Довжники . . .	41.962	3,8	Позики	644.046	60,9
Запаси (товар) . .	150.452	14,2	Инші пасиви . .	16.379	1,6
Інвентар	75.416	7,7	Чистий зиск . . .	52.393	4,9
Нерухомости . . .	490.392	46,4			
	1,056.715	100		1,056.715	100

Більш половини пасивів складають позики. Тут є гіпотечна позика Všedružbanky — 442.000, безвідсоткова позика міністерства соціяльного опікування 200.000 і членські ощадности 2.000. Сума членських ощадностей, пересічно 67 кч. на одного члена, дуже мізерна, в 10 разів менша від пересічної на одного члена всієї прод. кооперації (637 кч.). Власний капітал 32,6%, чужий 62,6%. Відношення дуже сприятливе. Пасива т-ва в кращому стані, як у загалу прод. т-в.

Основний капітал активів 63%, оборотовий 37%. Слід звернути увагу, що т-во держить за велику готівку в касі. Для щоденних виплат потрібно 30.000, що вистарчилоби на купівлю сировини (пересічно 20.000 денно) та на инші видатки. Решту потреба-б держати в банку або покривати позики.

Запаси сировини, продуктів і товарів пораховані разом по закупній ціні. Запасу вастарчилоби на суму 50.000; з таким запасом обходилося т-во в 1922 р. при 7 міліонах обороту. Збільшення запасу раціональне лиш тоді, коли предбачується зріст цін на сировину. Структура активів загалу продукційних т-в инша. Вони держать менше готівки в касі, а більше вкладів на біжучих рахунках. Інвентар, запаси краму й товаровий кредит грають більшу ролю; нерухомостей менше.

В сучасний мент білянс т-ва можна визнати ліквідним, бо не має він негайно-платних пасивів, які не малиби покриття.

Кількість працюючих у підприємстві доходила до 52 у 1909 р. і падала до 9 у 1919 р. Тепер працює 29 осіб, з них службовиків 14 (1 директор, 1 бухгальтер, 12 у крамниці), робітників 15 (13 при виробництві, 1 експедитор, 1 шофер). Відношення службовців до робітників з 45,5% у

1917 р. піднялося до 93,3% у 1927 р. Пересічна працюючих у прод. кооперації 29 осіб на 1 т-во (у 1925 р.).

Службовці. Бухгальтер веде самостійно всі бухгальтерські книги, а крім того касову книгу; виконує канцелярські обовязки а деколи допомагає в експедиції, пишучи рахунки. Широкого листування т-во не веде. Листи не реєструються. Основна платня бухгальтера (жіноча сила) 1500 кч. місячно — з харчами буде 1800 кч.

Завідуючий крамницею (старий член) одержує крім основної платні (400 кч. тижнево) ще 5% з місячного чистого зиску крамниці; з додатками це виходить ок. 2200 місячно. Решта службовців крамниці (8 жінок і 3 чоловіки) одержують з харчами від 650 до 1860 кч. місячно в залежности від кваліфікації; пересічно 980 кч. Пересічна платня всіх службовців 1348 кч.

Учеників т-во не приймає, хоч булоб доцільно приймати їх до 10% всіх працюючих.

Оплата праці службовців у спож. т-ві »Poštovni Nakupna« менша, 400 — 2100, пересічно 1077 місячно.

Робітники і зарібна платня. На 15 робітників є лише 6 членів т-ва, на 14 службовців — лише 2 члени. Отже у т-ві працює 21 нечленів. Цим порушує воно основну ознаку кооперативної продукційної артілі, яка повинна брати до праці лише своїх членів. Праця нанятих допускається лише до 1/10 праці членів. Членів у т-ві 31, працюючих 29, отже майже всі моглиби знайти тут працю. Та між членами є вже самостійні приватні підприємці або робітники вищої кваліфікації, які працюють у приватно-капіталістичних підприємствах; є й робітники инших професій (пекарі). Отже вони або не можуть, або не бажають працювати у підприємстві. Це організаційна хиба з самого заснування т-ва, що таких осіб приймали в члени. Т-во моглоби й повинно приняти в члени цих 21, які фактично працюють, та від цього воно відмовляється. Цим воно грубо порушує кооперативні принципи і виявляє тенденцію до виродження.

Зарібна платня з дорахуванням харчів (по 300 кч. місячно) хитається між 277—570 або пересічно 406 кч. тижнево. Місячно це дає 1188—2300 або пересічно 1840 кч. Ріжниці між оплатою праці членів і не членів не помічається.

Основна зарібна платня т-ва на 20% вища від платні у приватно-капіталістичних підприємствах, яка встановлюється колективним договором. Вона перевищує й норми оплати »Робітничих пекарень« у Празі (280 —370 кч. тижнево).

Умови праці всіх працюючих дуже добрі і кращі чим у капіталістичних підприємствах.

Гіґієнічні умови праці у канцелярії і крамниці добрі. У фабриці, поминувши особливости мясного промислу, гірші. Забудовання, поставлені перед війною, не відповідають всім умовам модерної гіґієни. Не має умивальні, чи купальні, яка у мясній промисловости дуже потрібна.

Соціяльна політика. Відпустки працюючим даються відповідно до кількости років праці у підприємстві, від 1—5 років—7 днів, 6—10 р. — 14 дн., 11—15 р. —21 дн. понад 15 р.—1 місяць.

Всі працюючі обезпечені у Касі Хорих та в Допомоговому Фонді Центр. Союза. Крім того службовці обезпечені у Загальному Пенсійному Фонді.

За прикладом »Робітничих Пекарень« закладено власний допомоговий фонд, який зріс до 24.876 кч., але з нього ще виплат не було.

Закуп сировини. Живу худобу або мясо закуповує т-во у центральній різниці-торговиці (Praha-Holešovice — ústředni jatky). Організація

різниці й умови пражського мясного ринку — це окрема тема, яку я думаю опрацювати у майбутньому. В часі війни, не маючи змоги одержувати сировину, т-во мусіло заключити умову з сільсько-госп. товариством для збуту худоби*). Виробляючи першої якости продукти, т-во закуповує найкращу сировину (мясо, булки і ин.) — і платить переважно максимальні ціни. Булки й хліб для виробництва і для крамниці купує т-во у »Робітничих Пекарнях«, які дають кращий товар, чим капіталістичні пекарні.

Виробництво. Інвентар необхідний при виробництві й продажу амортизується переважно на 20% річно з білянсової суми (у 5 роках 15%, 3 по 10%). Статутарних 3% ніколи не було, тому вартоби змінити статут з 3 на 20%. Будинок аморитизується що року на 2%. Амортизацію можна визнати вдоволяючою, хоч з інвентару можнаби списувати й 30%, як це робить загал прод. товариств.

Процес виробництва йде таким чином. Привезене автом мясо, важиться, а пізніше робітники носять його на склади у льох (пивницю). Тут його приготовляють для продажу у сирому вигляді, солять на запас і приготовляють для переробки. Переробка відбувається у ковбасній робітні, а звідси продукти йдуть до вудірні (димарні). Готові продукти передають в експедиційну кімнату.

Експедитор приймає замовлення і видає вироби до крамниць та приватним мясникам. Експедиція получена з канцелярією і крамницею місцевим телефоном. Функції робітників не розділені строго. Експедитор і різницькі робітники зі складу часто помагають при виробництві.

З ріжнородних мясних виробів т-во виробляє 33 роди першої якости. Про вироби можна би говорити детальніше з товарознавчого боку та це спеціяльне завдання.

Калькуляція поодиноких продуктів ведеться лише спорадично для податкового уряду. На цю хибу звертав увагу союзний ревізор ще 1914 р. та вона й досі не виправлена. Поодинокі складники продукту обраховуються по ціні і до загальної суми дораховується 20% виробничих видатків. Вираховується ціна виробнича й ціна гуртового продажу.

Коли зробити кінцеву ґенеральну калькуляцію на підставі даних 1926 р,, то одержимо:

Складники	у тис. кр.	%
Сировина	5.828	85,47
Платня	579	8,49
Транспорт . . .	47	0,69
Амортизація . . .	30	0,44
Адм. видатки . .	64	0,94
Відсотки	12	0,17
Електрика . . .	78	1,14
Наєм пом. . . .	13	0,19
Ремонт	30	0,44
Податки	35	0,51
Асекурація . . .	51	0,75
Чистий зиск . . .	52	0,76
Разом . .	6.819	100

Всі инші видатки поза платнею виносять 5,28% продажної ціни. Всі видатки з чистим зиском 14,53% продажної або 16,6% покупної ціни. Це загально. Фактично на різницькі продукти нараховується 10%, а на ковбасні (вуджені) 20% з ціни сировини. Відсоток цей не високий, коли взяти на увагу, що т-во продає само частину в роздріб.

Збут. Головну масу виробів т-во продає через власну головну крамницю і дві наняті, а тільки небогато приватним мясникам по гуртових цінах. З початку, у головній крамниці не було контролі й порядку і це рівнож спричинилося до страти у т-ві. Пізніше заведено контрольні каси. Тепер є їх 4.

*) „Zemska“ — zemedelské podniky pro zpeneženi a zužitkováni dobytka v Praze.

Крім того є 4 автоматичні каси й 1 електрична вага »Toledo«. Остання коштувала 12.513 кч., але практична, бо відразу показує вагу й ціну покладеного кусня. Гроші за крам приймають дві панночки. Найбільший рух у крамниці буває вечером о 6 годині. Я був свідком, коли одного дня у крамниці було на протязі $^1/_2$ години стало ок. 20 осіб. Одні входили, другі виходили. На другий день було 50 осіб. В той час в одній сусідній великій крамниці було 6 осіб, у 3-ох менших по 2 особи.

Під час такого натовпу бувають свідомі чи несвідомі зловживання зі сторони покупців. Деякі, одержавши товар і квиток контрольної каси, не платять готівки в касу. Панночки не можуть слідкувати за цим, бо й коло них натовп. За половину серпня таких недоплат було на 215 кч. отже 14 кч. денно.

Колись т-во висилало крам споживчим кооперативам на провінцію та вивозило шинку до Австрії, Угорщини й Італії. Тепер обмежилося лише пражським ринком і не старається о поширення збуту, хоч має на це обєктивні можливости. Товар продає по цінах вище середніх.

Культурно-просвітня діяльність обмежується лише передплатою для членів »Prava Lidu« та 10 прим. »Družstevnika«.

Загальні висновки. Статут т-ва має певні організаційні хиби. Керуючі органи й працюючі відповідають свойому завданню й одержують за свою працю солідну оплату. З фінансового, адміністраційного, технічного і торговельного боку підприємство розвивається дуже добре. Книговедення та деякі инші справи потребують реформації та удосконалення.

При розгляді організації й діяльности т-ва насувається питання, чи є воно фактично кооперативним. Через неоправдану замкнутість т-во порушує основну ознаку добровільности вступу членів. Через те не можна визнати це т-во чисто-кооперативним. Це фальшива кооператива, яка вироджується, але затримала ще більше ознак кооперативного чим капіталістичного т-ва. Майбутність покаже чи піде воно кооперативним чи капіталістичним шляхом.

Для нас добрі сторони цього т-ва можуть служити прикладом й заохотою для розвитку мясного господарства. Кооперативні мясарні на Україні можуть розвиватися у формі підприємств споживчих союзів або спілок для збуту худоби. Не виключені й продукційні т-ва робітників чи ремісників (мясників), як вище описано.

Іван Прокопів
абс. Укр. Госп. Академії.

Господарська хроніка.

Конюнктура. Джерелом богацтва народів і держав, як відомо є праця; на Сході в першій мірі праця хлібороба. Осінь, це пора підрахунку овочів тієї праці, головний сезон фінансових операцій сільського населення, зокрема ж плачення податків і довгів. Тим дивнішим отже видається цей стан фінансового напруження, який треває вже від ряду місяців і не показує надії на поправу.

А причини надіятися деякого полегшення сітуації булиб, бо збір хліба, картопель і инших корнеплодів виявився кращим, як предсказували. Офіційна „Konjunktura gospodarcza" ч. 3. подає на підставі інформацій зібраних Гол. Статист. Урядом, що загальний збір хлібних збіж цього року вищий приблизно на 5,46% від торічного і кваліфікується, як трохи вищий середньої міри. Притім явище це не є спеціальні-

стю Сходу Европи; те саме сконстатовано майже по всій північній півкулі, хоч предсказання на підставі метеорольогічних даних були навіть дуже злі. Невідомо тільки, чи знову ці нові, оптимістичні інформації про вислід зборів не є в значній мірі підшиптувані тими, кому бажано, щоб ціни нагально падали — збіжевими спекулянтами.

Безсумнівний недорід досягає цього року пашні ростини, луки і пасовиска а то наслідком холодів і суші. Перший збір трав був нищий майже о 20% від торішного, а конюшини навіть о 40%. Другої косовиці у більшости навіть взагалі не робили. Брак сіна і соломи поважно загрожує годівлю худоби, отже не дивниця, що вже тепер відчувається помітна звишка цін молока і масла та знишка цін худоби і коний, які бідніше селянство випродує.

В звязку з цим положенням стоять деякі надзвичайні заходи уряду з метою припинити спекуляцію. Це є ряд мит від вивозу деяких с. г. продуктів: сіна (15 зл. від 100 кґ), вівса (10 зл. від 100 кґ), отрубів (висівків), макухів (10 зл. від 100 кґ); боротьбу з нереґульованим вивозом с. г. продуктів має повести заснований недавно під урядовим патронатом Синдикат експортерів свиний, який увійшов вже в порозуміння з центральними господарськими товариствами (польськими).

Загальна сезонова знишка цін збіжжа треває далі і наносить величезні шкоди сільському населенню тому, що ціни промислових продуктів одночасно не підлягли ніяким змінам, а навпаки йдуть в гору. І так напр. вже подорожів основний топливий матеріял — вугіль (в наслідок подорожіння залізничої тарифи), а від 1. листопада підскочила ціна потасової соли на 10%. В обох випадках, як бачимо, підвишка цін йде в користь державного скарбу, як монополіста залізниць і копалень в Калуші, являючись т. ч. закритою формою оподаткування.

Брак капіталів не устає далі і приводить уже до катастроф (банкроцтво найбільшої у Львові будівельної фірми на кругло 2 міліона зол.). Якийсь час, з звязку з поїздкою амер. дорадника п. Девея у Москву, настрій був навіть мелянхолійний, що мало навіть свій відгомін в політиці, у формі злагіднення тону уряду відносно сойму. В кожному разі уряд задумує заповнити державну касу шляхом наложення нових податків, які малиб лягти головно на бідніше населення (податок ґрунтовий і маєтковий; як відомо, данину маєткову досі заплатило в цілости тільки селянство).

Курс доляра. В жовтні і в початку листопада доляр коштував в середньому по старому 8·90 золотих. Зниження наступило в останніх днях першої і в другій половині листопада до 8·88 золотих в середньому і доходило до 8·86 золотих.

Сітуація на грошевому ринкові по однозгідних донесеннях всіх відділів Банку Господарства Краєвого стало і де далі погіршуеться. Хронічна недостача готових капіталів спричинила нечуване підвищення процентової стопи. За дисконто першорядного векслевого матеріялу (з дуже добрими підписами) жадають 20—30% річних, а другорядний векслевий матеріял дисконтується на 36—48%.

У Львові процентова стопа приватних векслевих позичок доходить рівнож до 36% річних. Найнищий відсоток був в Бялій, зіступаючи до 24%; гірший матеріял зовсім не приймався до дисконту. В инших місцях відсоток досягав 36—48% а на селі навіть переходив 60%. Запотребування готівки всюди є величезне.

Чому брак готівки? Нарікання на брак готівки не устають в цілій Польщі. Особливо нарікають фірми промислові і будівельні, що державні банки (Банк Господарства Кр. і другі) припинили видачу кредитів навіть вже ухвалених, через що мусить станути праця в їх підприємствах. Як відомо, польський уряд не оголошує своїх грошевих звітів і ціла справа не булаб виясненою, якби не звідомлення американського »дорадника« Польщі Девея, що має обовязок стежити за тим, як Польща видаткує гроші з уділеної їй перед роком »стабілізаційної позички«. Отже зі звідомлення п. Девея довідуємося, що частина позички, в сумі 549·3 міл. зл., що було дозволено вжити на кредитування, вже в третім квартáлі 1928 р. була на вичерпаню; з неї по день 30. вересня ц. р. витрачено уже 362·7 міл. зл. (»З цеї знову суми пішло на промислові і рільничі кредити всього 113·7 міл. зл.; куди ділася решта звіт не подає«).

Отже не дивниця, що в краю грошева тіснота, бо американські доляри вже на вичерпанню. Уряд глядає нової позички.

Гуртові ціни на головні збіжжа на визначніших польських і світових ринках (біржах) в часі між 15. X. і 10. XI. б. р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:				Жито:			
	1927		1928		1927		1928	
	31 X.-5 XI.	7-12 XI.	15-20 X.	5-10 XI.	31 X-5 XI.	7-12 XI.	15-20 X.	7-12 XI.
Варшава	5·53	5·54	5·00	5·33	4·49	4·58	4·06	4·13
Познань	5·25	5·25	4·47	4·75	4·33	4·33	3·89	3·80
Берлін	5·79	5·76	5·12	5·04	5·61	5·66	4·99	4·82
Ліверпуль	5·51	5·52	5·10	—	—	—	—	—
Новий Йорк	5·18	5·23	4·78	4·77	4·41	4·66	4·52	4·49
Чікаґо	4·64	4·70	4·32	4·12	4·09	4·09	4·14	4·23.

	Ячмінь:				Овес:			
Варшава	4·66	4.72	4·10	4·13	4·27	4·14	4·03	4·10
Познань	4·66	4·65	4·06	4·10	3·84	3·80	3·64	3·76
Берлін	5·79	3·78	5·74	5·69	4·87	4·85	4.89	4·86
Ліверпуль	—	—	—	—	4·64	4·71	4·27	—
Чікаґо	—	—	—	—	3·58	3·61	4·45	4·56.
Новий Йорк	—	—	—	—	—	—	—	—

Довоєнні ціни (1913 р.) та середні ціни наведених чотирох родів збіжжа за 1927. рік були подані нами в ч. 5 »Кооп. Республики« на ст. 243.

На світових ринках спостерігається на загал та сама звишкова тенденція, що правда, трохи ослаблена в темпі в порівнанні до літніх місяців. Треба одначе одмітити, що з половини листопада позначилося дуже легке зниження цін відносно жовтня на всі роди збіжжа, в межах від 1 до 6 центів. Одначе закордонні ціни стоять на високому рівні, ще богато вищім, як у вересні ц. р. Тільки ціни на овес продовжують і далі ступати в гору. Заспокоююче поділав на біржеві чинники дуже задовольняючий стан врожаїв на европейському континенті і особливо на північно-американському, де збори пшениці дали надсподівані результати і що до кількости і що до якости. Европейські ринки оперують збіжжам заокеанським. В Австралії і Арґентині врожай був середній, але високої якости. Настрій на біржах бадьорий з виразним стремлінням до задержання теперішнього стану цін на можливо довший час. Попит особливо на пшеницю є зростаючий на европейських ринках, на жито менший, бо його запотребування компенсується достаточним врожаєм в европейських країнах.

Зате в **Польщі** досі спостерігалося явище, що ціни на краєвих ринках стояли зовсім в повній суперечности до тої чи иншої тенденції в рухові цін за границею: коли за границею ціни підносилися, то в Польщі вони падали і навпаки. Ілюстрацією до цього була сітуація на польських ринках в жовтні і в попередніх місяцях (порівн. відповідні дані в »Кооп. Р-ці« за б. р.) Це є показчиком ненормальности відносин між польськими і закордонними ринками в наслідку несприятливої для Польщі внутрішньої і зовнішньої господар. конюнктури і залежности її від спекуляцій закордонних імпортерів.

Це викликало відомі засягання держави в напрямі утруднення ввозу, що мало деякий успіх в листопаді, не знати лише оскільки тривалий. Найвиразнішим показчиком в цьому відношенні є пшениця, до котрої заходи держави передовсім відносяться. Ціна на пшеницю зробила в листопаді значний скок на цілих 30 ам. центів. Инші роди збіжжа піднеслися в слабшій степені. Тенденція неусталена. На ціну пшениці м. ин. вплинула заборона випікати білий хліб, що збільшило хвилевий спекуляційний попит на муку вищого сорта і причинилося до здорожіння пшениці з одного боку, а з другого — недостаточний врожай і усильний конюнктурний вивіз за кордон (гл. „Кооп. Р-ка" ч. 10 — 11 б. р.).

Місцеві гуртові ціни, плачені продуцентам в Польщі та на західно-українських землях продовжують далі падати при чому падіння цін в Польщі відбувається швидше і є значніше ніж на українських землях. Ріжниця в цінах в польських воєвідствах, рівняючи до цін з попереднього місяця, виносить більше 3—4 злотих на одному квінталі, тоді як на українських землях ця ріжниця є відносно невелика, бо становить кілька чи кількадесять сотиків на одному квінталі, як то є на Поліссі й на Волині, або від 1—2 золотих на квінталі в Галичині. Подача була велика, але торговці хлібом навмисне не виявляли більшого зацікавлення і це впливає на зниження цін. Наведена таблиця подає стан місцевих гуртових цін (приблизних) в жовтні б. р. (за квінталь в золотих):

	Пшениця:	Жито:	Ячмінь:	Овес:	Картопля їдома:	Картопля промисл.:
Польща (середня ціна) X.1927	49·15	38·65	35·94	33·53	7·48	6·06
„ „ „ X.1928	43·76	34·38	31·96	31·94	7·91	6·46
Варшава . . . . . . „ „	40·88	32·08	30·93	31·66	7·67	6·43
Познань . . . . . . „ „	39·65	32·91	32·51	31·80	8·73	6·84
Полісся . . . . „ „	46·03	35·00	32·87	34·09	7·51	6·31
Волинь . . . . „ „	41·27	31·49	27·45	27·44	6·78	5·51
Львів . . . . „ „	46·98	36·31	32·25	31·94	7·13	6·01
Станиславів . . . . „ „	46·15	36·23	31·77	30·98	7·66	6·03
Тернопіль . . . . . . „ „	43·71	33·54	28·16	29·14	6·51	5.60.

Звіринні харчові продукти в місяці жовтні 1928 року коштували, як показує таблиця в злотих:

Воєвідства:	Свині: 1 кґ. ж. ваги	Молоко: 1 літр	Яйця: 10 шт.
Варшава . . .	1·94	0·29	1·89
Полісся . . .	1·93	0·35	1·33
Волинь	1·76	0·33	1·40
Львів	1·79	0·32	1·58
Станиславів . .	1·78	0·32	1·50
Тернопіль . .	1·79	0·31	1·56.

Порівнюючи з попередніми місяцями дорожнеча на продукти виживи всетаки зростає в Польщі, чого при всій тенденційности не має сміливости закрити й польська статистика. Фактичні ціни є значно вищі від тих, які подають кореспонденти пол. Головного Уряду Статистичного.

Рівнож є значна ріжниця між фактичними цінами на головні виживні артикули у великих містах і нотуваннями Головного Уряду Статистичного, який подає дані, котрі, як видно з нище наведеної таблиці, не всі відповідають дійсности.

Ціни на продукти виживи у великих містах в золотих в часі між 29. X. і 4. XI. 1928 року (Wiadomości Statystyczne):

Артикули:	Міра:	Варшава:	Познань:	Краків:	Львів:
Житній хліб	1 кґ.	0·55	0·52	0·52	0·53
Пшенична мука	„	0·94	0·96	0·90	0·88
Молоко	1 літр	0·52	0·44	0·50	0·47
Масло	1 кґ.	8·35	8·00	7·80	7·00
Яйця	1 шт.	0·26	0·26	0·25	0·20
Свинина (мясо)	1 кґ.	3.30	3·00	3·00	3·40
Солонина	„	3·50	3·40	3·60	3·65
Картопля	„	0·19	0.16	0·13	0·12.

Оскільки дані Пол. Статистичного Уряду не відзеркалюють дійсного стану, видно хоч би з того, що приміром у Львові протягом жовтня ціни на молоко не були нищі від 0·55 зол. за літр а яйце продавалося не нище 24 ґрошів за штуку і т. д. В листопаді ціни піднеслися ще вище.

Ціни на худобу в Польщі і за кордоном. Ситуація на польському ринкові слаба. Продавався матеріял малої вартости. Брак добре годованої худоби, що вплинуло на ослаблення попиту і знижку цін. Ціни живої ваги в середині листопада:

	Варшава в зл. за 1 кґ	Познань в зл. за 100 кґ
Воли	1·10—1·60	120—156
Ялівки й корови	—	90—184
Телята	1·80–2·45	116—160
Свині	2·00—2·45	150–216

На закордонних ринках: австрійськім, чеськім та анґлійськім ціни живої і битої ваги знизилися. Знижка сезонова, особливо на ринку анґлійському, де ціни на польський бекон впали в початку місяця з 88—90 шіл. за найхудший бекон на 76—81, за худий з 78–89 шіл. на 75—80 шіл., за першорядний з 88—89 шіл. на 75—78 шіл.

В Чехословаччині подача збільшилася і довіз з Польщі зріс, але ціни понизилися з 8·60–10·20 корон на 8·00—9·40 кор. за 1 кґ живої ваги.

Торговельний білянс (вивіз і довіз) Польщі. Довіз до Польщі в жовтні виносив 227·200 міліонів золотих, отже й далі виказує збільшення на 4·416 міл. золотих в порівнанні з вереснем. Вивіз дав суму 238·695 міл. зол. і збільшився аж на 34·532. У висліді торговельний білянс поправився, бо місячне відємне сальдо його зменшилося майже на 50% проти вересня і становить 38·505 міл. золотих.

За десять місяців (січень-жовтень) привезено було товарів на 2,862.583.000 зол., а вивезено на 2,043.704.000 зол. Відємне сальдо (перевага довозу над вивозом)=718.879.000 золотих. Спад на

цілих 50 тисяч міл. зол. Поліпшення відношення між вивозом і довозом в жовтні місяці вплинуло, як бачимо, додатно і на десятимісячний торговельний білянс Польщі. Правдоподібно, що цю поправу слід віднести на рахунок збільшення вивозу пшениці за кордон, при одночасній забороні її довозу. І т. чином поправа має суто сезоновий характер і хто знає, чи Польща не буде примушена довозити весною збіжжа з закордону, не зважаючи на примусове годування населення міст гіршим хлібом і помимо охоронних заходів в користь великих продуцентів і на шкоду консументів.

Важне порозуміння. Таке порозуміння сталося між організаціями польського рільництва, обох головних організацій рільництва і кулек рольнічих з одної сторони і синдикатом експортерів безріг з другої в справах співпраці.

В наслідку нарад представників обох організацій повстала »komisja porozumiewawcza«, до котрої увійшли представники обох сторін. Ця комісія займатиметься реґулюванням цін закупу безріг на краєвому ринкові, реґулюванням кількости вивозу за границю, доцільним розподілом районів закупу, переведенням систематичної контролі над цінами плаченими в краю та над калькуляцією експортових цін.

Порозуміння матиме значіння для вивозу безріг і збудило вже оправдані обави заграничних імпортерів. Порозуміння це перейшло по над нашими головами через те, що укр. Союз для збуту худоби безславно закінчив своє існування. Український продуцент попадає т. ч. під диктат і залежність польських рішаючих чинників.

Монополь на експорт свиний! В слід за заснуванням синдикату експортерів свиний приходить друга незмірної ваги подія: уряд рішив, як пише »Rolnik Ekonomista«, уділити цьому синдикатові монополь на вільний вивіз свиний без вивозового мита. Мито це буде встановлене у висоті 30 зл. від штуки. Фірма, що не буде членом синдикату, буде платити це мито. Таким чином уряд хоче примусити до входу в синдикат. Українці, не маючи своєї відповідної організації, таким чином булиб вилучені від можливости впливати на організацію вивозу одного з головних продуктів укр. села.

Утруднення довозу жита і пшениці. На вимогу рільничих організацій польських поміщиків уряд вводить нові два мита від довозних товарів, а саме:

по 15 зл. від 100 кґ пшениці і
по 11 зл. від 100 кґ жита.

Це зарядження виглядає дуже чудно в країні, що вивезла сама цеї осени пшениці за 59 міліонів зл. за кордон! Але ми вже в Польщі привикли до найбільших куріозів.

Хтоб думав, що нові мита будуть корисні селянству, той буде в блуді, бо пшениця, що вивозиться з Польщі, є майже виключно з дворів. Цікаво, що в Польщі досі не пробували покласти край спекулятивному вивозові пшениці в осени та зате утруднюють довіз кращого зерна на насіння із закордону.

Попит на фасолю! Цього року незародила фасоля у головних країнах її продукції — на Угорщині та в Югославії. Тому головна увага торговців звернена на Східну Галичину, головнож Покуття, де фасоля е важним предметом управи. Наші кооперативи і повітові союзи повинні припильнувати, щоби населення не випродувало свого продукту нище світової ціни, де вона підскочила на 50—100%. Чуючи нагоду до наживи, торговці фасолею (експортери) уже кинули клич обєднання експортерів фасолі під протекторатом державного Експортового Інституту. Щоб нам і в цій справі не спізнитись!

Обмеження будівельних кредитів. На останньому засіданні комісії для розбудови делеґат Банку Госп. Краєвого повідомив, що, на доручення міністра скарбу, надалі будуть узгляднені тільки в тому випадкові прохання про кредит, коли ходитиме про докінчення розпочатих будов та тих, що є на закінченні. На инші будови кредит не уділятиметься.

Нова залізнича тарифа на вугіль має бути в скорому часі заведена. Як відомо, вугіль з ріжних логовищ користає при перевозі на залізницях в Польщі ріжними менше й більше значними пільгами (гл. ч. 10-11. Кооп. Р-ки), зі стратою для залізниці. Заповіджена зміна тарифи викликала серед проєктів і голосів преси й такі, які хотіли задержати в основі вигоди вугляного транспорту, передбачуючи лише більші або менші поправки. Одначе, як доносить преса, буде принято проєкт з однородними перевозовими ставками. Тільки краківський вугіль задержить свої дотерішні вигоди при перевозі через Галичину в окрузі 400 кільометрів.

Проєктовані ставки будуть значно вищі від теперішніх. Підвищення буде степенуватися в залежности від віддалі перевозу: найвищі будуть ставки для

коротких дистанцій, зменшуючись на кожних 150 кільометрів. Підвишка вагатиметься між 20—25% до теперішніх цін. Безсумніву, вона причиниться до значнішого здороження вугілля, але очевидно ніяк не до збільшення й так мізерного споживття цього роду палива на зах.-українських землях за рахунок дровляного палива. — Рівночасно підвищується й експортова тарифа приблизно на 19% за віддаль 100 км. По думці компетентних кол ці міри не віщують добрих наслідків для зовнішньої торговлі Польщі, криючи в собі загрозу для її конкуренційної спроможности.

»Земельна реформа«, як титулує польська преса парцеляцію земель, що її провадять в Конґресівці і в Галичині земські уряди, а в заборі пруськім — осадничий уряд, розвивається швидким темпом від половини 1926 р., коли був уведений в життя закон з 1925 р. про виконання тої реформи. Про рух парцеляцій говорять такі дані: в 1926 р. розпарцельовано 218.288 га, в 1927 р,— 238.985; за час від 1919 до початку 1928 р. розпарцельовано в цілій державі 1.408.993 га. Число тих, що набували парцеляційні дільниці, росло так: з 2.563 осіб в 1919 р. воно піднеслося в 1927 році до 64.376. Загальне число кольоністів-осадників, що набули ті дільниці за роки 1919-27 є 293.011 осіб, з чого 64,2% дрібні рільники.

Земельні уряди переводили також лучбу—комасацію—земель. Зкомасовано за 10 літ в 282 місцевостях 834.994 га, з чого в 1927 р. 265.369 га.

Меліораційні роботи від січня 1927 до червня 1928 року обняли більше як 370.000 га.

Вся ця акція польських урядів сильно субвенціонується і кредитується з державних джерел.

Умови американської позички для СРСР. Уряд СРСР. затягнув в американській фірмі General. Electric Comp. позичку, але на дуже тяжких умовах. Ці умови такі: Американська фірма зобовязується протягом пяти років доставити Рад. Союзові машин і уряджень для електрифікації на суму 6 міл. долярів річно. Загальна сума позички виносить 26 міл. дол. Ціни за достарчені товари, опріч зиску у висоті 25%, містять в собі 20% додатку на уморення евентуальних страт. За доданий товар платить Рад. уряд готівкою 15% від рахунку, за решту 85% уряд зобовязується платити 12% річно. Як заставу за ці 85% Совіти здепонували до одного з амер. банків відповідну кількість золота і плятини. Є чутка, що мають продати в тій цілі також образи Рембрандта і Леонарда да Вінчі.

Експорт бурякового насіння з України. Перед війною з України щорічно вивозилось за кордон бурякового насіння біля 1 міл. пудів.

За останні 2—3 роки Цукротрест (осідок в Москві!) вживав енергійних заходів, щоб відновити експорт бурякового насіння до Америки та Европи. Заходи дали вже певні наслідки.

Рік тому сортово-насінньовим управлінням Цукротресту було відряджено до Америки, Німеччини, Франції та Італії бурякове насіння для дослідження. Крім того сортово-насіннькове управління організувало зразкові засіви українського бурякового насіння на плянтаторських землях в ріжних західноевропейських країнах. Результати всіх досліджень говорять за те, що українське бурякове насіння краще від усіх европейських.

Московський Цукротрест склав нині угоди з видатними американськими, голяндськими, чехословацькими й італійськими фірмами на експорт українського бурякового насіння. Недавно почались переговори з відомою турецькою фірмою, що досі купувала бурякове насіння в Польщі та Німеччині, про продаж їй великої партії бурякового насіння.

Видобуток живого срібла. Почала функціонувати найбільша в Донбасі копальня ч. 7. живосрібної рудні »Горлівка«. Досвід роботи показав, що ця копальня проти инших містить живого срібла майже в 10 разів більше. За останніх 20 років видобуток копальні ч. 7. перевищує на 15% видобуток за весь місяць решти двох копален рудні.

Виставка продукційних можливостей України. В Харкові відкрилася всеукраїнська виставка продукційних можливостей. Відкрито її при соціяльному музеї ім. Артема. Виставка має два відділи — відділ корисних копалин України й відділ природничий, що ілюструє природні умови для розвитку економіки України.

У відділі корисних копалин показано будівельні матеріяли України, переважно ґраніти й мармури, які досі були мало відомі й які здебільшого відкрито розшуками Філянського. У цьому-ж від-

ділі показано також поклади руд, які є на Україні — залізні, ртутні, поклади камяного вугілля, а також породи будівельного призначення — глина й пісковини. У цьому відділі є низка експонатів, що ілюструють ґрунти на Україні.

Природничий відділ показує три типи природніх зон України: лісову, степову й болотяно-водяну. Ці типи репрезентовано відповідними панорамами, які було складено за керовництвом проф. Коховського. У цьому-ж відділі показано методи й значіння охорони природи для розвитку народнього господарства. Цей же відділ у стислому вигляді ілюструє промислові здобутки й значіння окремих галузей сільського господарства, відповідно до окремих районів України. Є зразки рільництва, експонати скотарства, що пояснюють перетворення диких тварин на свійські, експонати рибальства, футра, які можна здобувати на Україні то-що.

Ца виставка буде функціонувати ввесь зимовий сезон. Якщо музеї одержать обіцяні їм приміщення, виставку буде поширено. Буде зорганізовано ше три нових відділи, а саме — відділ історії розвитку техніки, відділ енерґетики (використання води, вітру) і відділ людини, як виробничої сили.

29,500.000 карб. на виробниче кредитування сільського господарства. Колеґія Наркомземсправ визнала за потрібне видати протягом першого кварталу 29,500.000 карб. на виробниче кредитування українського сільського господарства. З цих коштів колективні господарства одержать 7 000.000 карб., а рад. господарства 3,500.000 карб.

6.000 тракторів. Економічна нарада ухвалила ввезти цього року на Україну ще 6 000 трактаторів, а також запасні частини до них. Насамперед ухвалено задовольнити потреби в тракторах степових округ. Щоб краще використовувати трактори, як тяглову силу, треба достарчити сільському господарству відповідні причепні машини, що досі привозять переважно з-за кордону і які коштують дуже дорого. Економічна нарада визнала за потрібне організувати виробництво таких машин у радянських заводах.

Київська птахівнича проф. школа. Окружна Інспектура Нар. Освіти з 20. листопада ц р. відкриває птахівничу проф. школу, яка має підготовляти техніків птахівничої справи та дати середню загальну освіту. До школи приймається молодь 15, 16, 17 р.р., що закінчила труд. школу або має знання в обсязі 7-літки.

Відкриття кустарної школи. У Київі відкрито кустарну школу з відділами: текстильним, столярно-мебльовим та лозоплетіння. Її організовано за допомогою кооперативних організацій. Прийматимуть підлітків від 14 — 18 років з освітою за 4 ґрупи труд. школи.

Міжнародня господарська конференція в Празі, як виконавчий орґан женевської всесвітньої господарської конференції з 1927 р., радила в перших днях жовтня над можливістю практичного здійснювання резолюцій, принятих у Женеві. В празькій конференції брав офіційну участь Міжнародній Кооперативний Союз, представлений А. Пуассоном, Е. Люстіґом і Ферд. Іраском. Ґастон Леві представляв банковий відділ Міжнародного Кооп. Союза. Привіт від М. К. Союза виголосив Е. Люстіґ, який сказав між иншим: »Резолюції женевської конференції були предметом обговорення в усіх кооперативних організаціях. На кооп. конґресі у Стокгольмі в серпні 1927. року підтверджено становище, яке заняли в Женеві представники Союза. З окрема питання про безпосередні зношення споживчих і сіль. господарських кооперат. організацій було трактоване з інтернаціонального становища, і вже сьогодня можна помітити ознаки успіхів в цій ділянці по ріжних країнах«.

Найважнішу резолюцію предложив на конференції д. Е. Пуассон. Резолюцію принято такого змісту:

1) про потребу негайного заключення інтернаціональних господарських порозумінь, якими окремі держави заключать договори на основі найбільшого взаїмного сприяття та довгоречинцевих торговельних умов на одностайних підставах. Митні тарифи можна підвищувати тільки за згодою других держав, що підпишуть таке порозуміння;

2) усі держави, що підпишуть таке порозуміння, мають постепенно знижувати свої митні ставки, щоб таким чином було можливим творення більших митних союзів;

3) нації повинні залишити всякі спроби добування одна над другою господарської і фінансової переваги.

В резолюції Г. Леві, яка була принята одноголосно, підкреслюється, як

наймогутніший засіб забезпечення мира, розвиток споживчої, сільсько-господарської і кредитової кооперації. Споживча кооперація, виключаючи жадобу зиску, підкопує стремління, які врешті решт приводять до господарських конфліктів. Далі резолюція підкреслює вагу співпраці ріжних форм кооперації.

З життя української кооперації.

Мануфактура на сплати. Як в цілій Польщі, так і у нас останніми часами появилося безліч аґентів, що пропонують кооперативам на довгі сплати ратами матерії (мануфактуру) лодзького виробу. Стоїть це в звязку із загальною фінансовою крізою: лодзькі фабриканти, маючи маґазини переповнені, а немаючи готівки, примушені відпускати товар хоч на сплати у довших речинцях.

Чимало легковірних кооператив дається приманити тим кредитом для того, щоби набрати товару, не здаючи собі при тім справи із небезпеки, звязаної з цього рода торгівлею. Торгівля мануфактурою є одною з найбільш ризиковних галузів торгівлі взагалі, а це з причини постійних змін у моді взірців, красок і виконання. Тому є дуже небезпечно анґажуватися з тим товаром на довший час, тим більше, коли не знається, як буде далі з цінами. Окрім того треба памятати, що спеціяльно лодзькі вироби не є виробами першої якости; вони були давніше і є днесь призначені на експорт у східні краї.

Цих пару слів остороги слід піднести, бо надходять трівожні вістки, що деякі кооперативні установи, що навіть ніколи ще не торгували мануфактурою, набрали на кредит великі запаси цього товару. Наша кооперація мусить врешті обняти і торг мануфактурою, одначе треба до цієї справи підходити поволи і з великою обережністю.

Кампанія кооп. курсів розпочалася! Наші песимістичні замітки з приводу занепаду освітньо виховуючої акції, висловлені у попередньому числі Кооп. Респ-ки приходиться, на щастя, змягчити. А саме, можемо з приємністю занотувати три нові кооп.-освітні курси, які уже розпочалися (крім згаданих уже нами курсів Інспекторату РСУК на Волині і курсу в Сяноці) Є це: одномісячний кооп. курс у Берестю (заходом місцевого кооп. банку і освітніх установ); одномісячний курс у Стриї, заходом Повіт. Союза Кооп-ив та 3-місячний освітньо-кооперативний курс у Тернополі, заходом філії тов. Просвіта і Подільського Союза Кооп-ив. Після закінчення курсу у Стриї відбудеться заходом стрийського ПСК анальоґічний курс у Журавні.

Таким чином заходами рухливіших кооп. осередків справу потрохи рушено з місця. Одначе слід визнати, що справа кооп. виховання хромає у нас більше через дійсне переобтяження персоналу кооп. осередків, як із-за инших причин. Щоби цю преважну проблему вирішити раз на все, треба допомоги та плянового керовництва з центра. В звязку з цим в РСУК розважується плян організації від р. 1929 мандрівних кооп. курсів, які що-року пляново оброблятимуть окремі райони краю з допомогою місцевих лекторських сил.

Інавґурація 3-місячного освітньо-кооперативного курсу в Тернополі відбулася дня 4 грудня у гарній салі „Бесіди", в присутности 40 слухачів, усього лекторського складу, представників місцевих освітніх та економічних установ та численно зібраної публики з кругів місцевого міщанства, інтеліґенції і робітництва. Урочисте зібрання відкрив голова філії Просвіти і разом з тим голова Надзірної Ради ПСК проф. Ів. Брикович, вітаючи курсантів і зібраних гостий. Вступні лекції виголосили: голова Т-ства „Просвіта" сен. М Галущинський і представник РСУК д-р К. Коберський. Після лекцій відбулося спільне фотоґрафування.

Тернопільський 3-місячний курс це перша у нас спроба організації зимових шкіл типу „народніх університетів", себто загально-освітнього. Програма курсу обіймає 23 ріжних предметів, (кооперація, суспільні науки, с. господарство, природознавство, українознавство). З практичного обсягу звернути слід увагу на кооперативні предмети. При обширности програми навчання курс очевидно не зможе дати слухачам вповні вистарчаючої підготовки в цій ділянці; наймен-

ше одначе, що він повинен дати слухачам, то це: загальну уяву про суспільно-моральні завдання кооп. руху і вміння вести рахівництво сільської кооперативи.

Наука відбуватиметься методом дискусійним і поглядовим. Жива участь у праці курсів місцевого учительства, яке може похвалитися світлими одиницями, дає надію, що курс цей буде удатною пробою в ділянці народньо-університетській. Підготовка курсу тягнеться вже від майже року і виклади лекторів вже наперед приготовані та обдумані.

Наука на курсі безплатна; слухачі розмістилися на приватних кватирах по місті, що коштує кожного 60—70 зол. місячно.

Згадати треба, що філія Просвіти у Тернополі набула кіновий апарат і приступає в недовгому часі до висвітлювання освітньо-кооперативних фільмів як в місті так і по селах. Є це теж перший крок в цьому напрямі на західно-українських землях. Кіно стане теж на послугах осв.-кооп курсу.

— — — — — — — — — — — — —

Усім новововідкритим освітньо-кооп. курсам шлемо цею дорогою бажання найкращих успіхів.

Споживча кооперація на Вел. Україні в жовтні 1928 р.

Наведені тут дані за жовтень є характерним показчиком конюнктури для цілого осіннього сезону на Рад. Україні.

Обороти споживчої кооперації в жовтні в основному проходили за умов неослабленого, проти вересня, попиту на промислові товари, що їх бракувало і на сільському і на міському ринках. По де-яких районах розрив між попитом та пропозицією в жовтні поменшав через часткове поліпшення постачання пром. товарів. Але в переважній більшості районів, як і раніше була напруженість попиту за цілком незадовільного товаропостачання. Досить сказати, що сільська периферія деяких рай. союзів почала листопад із товаровими запасами, що знизились до 20-18 днів. Міський попит був значно вищий і зосереджувався в головному на сезонних пром. товарах — зимових тканинах, готовому одягові та взутті і на сезонних заготівлях продовольчих продуктів.

Асортимент дефіцитних товарів в цілому не змінився. Як і раніше, був великий попит на мануфактуру, сезонну білизну та на шкір. товари. Через брак цього асортименту, попит села, головним чином, було скеровано на готовий одяг та взуття; відчувалася особливо велика недостача взуття жіночого та дитячого. Робітниче міське постачання відзначило перебої в задоволенні на крупи, соняшникову олію, масло, яйця та оселедці.

Темп хлібозаготівельних операцій був багато менший, рівняючи до вересня. Основною причиною зниження хлібозаготівель є дальший зріст росходження між ринковими та конвенційними цінами.

По окремих кільцях системи конюнктурні покажчики такі:

Обороти робітничої кооперації збільшились на 13,9% і дійшли 83.702 тис. карб. Збільшенню оборотів, крім причин сезонних, сприяло й те, що робітнича кооперація в жовтні розгорнула постачання робітничому населенню продуктів харчування. Надалі в цій галузі багато ще доведеться попрацювати, бо процент задоволення попиту на окремі продукти для де-яких роб. кооп-ів (Донбас), лишається ще на низькому рівні.

Обороти ТСТ збільшились на 13,7% і дорівняли 7.951 тис. карб.

Зведений оборот сільських спож. т-в зріс на 8% при чім з фабрикатами на 6,7%; темп зросту лишився той самий, що був у вересні. Весь оборот складає 57.639 тис. карб. у тім числі фабрикатний 48.029 тис. карб. По окремих районах темп оборотів з фабрикатами був дуже нерівномірний; причина цьому недостатнє та нерівномірне розміщення товарних мас та нестійкість розмірів попиту.

Зведений оборот рай. союзів зріс на 18,5% і дорівняв 67.099 тис. карб., при чім оборот з фабрикатами збільшився на 16% і в сумі складав 55.997 тис. карб.

Обороти кооперативних центрів були такі: По ВУКС зводний оборот збільшився на 14,3%, дорівнявши 52.366 тис. карб. в тім числі з фабрикатами 40.810 тис. карб. тоб-то на 3,5% менше проти вересня. Хлібозаготівлі ВУКР зменшились на 18%. Обороти Уцеробсекції збільшились на 13% і дорівняли 35.100 тис. карб., а обороти Утранспосекції на 35,4%; сума її оборотів — 6½ міл. карб.

Пайова кампанія проходила трохи інтенсивніше. По сільських спож. т-вах зведена сума пайового капіталу на 1 ли-

стопада складала 18.211 тис. карб., тобто збільшилася проти жовтня на 4,5%, а середній пай, виключаючи безпайних, складав 6 карб. 46 коп. По робітничій кооперації приріст пайового капіталу дорівняв 4,6%, склавши до 1 листопада 13.371 тис. карб. з середнім паєм (виключаючи безпайних) в 10 карбованців 14 коп.

Висновки: Споживчий попит у жовтні розгорнувся більше, рівняючи до вересня. Значні хитання оборотів і товарових залишків по окремих райсоюзах показують, що розміри оборотів визначалися розмірами товаропостачання і що не повний довіз окремих груп товарів не задовольнив попиту на них.

Зниження хлібозаготівельної роботи в жовтні, за наявности збільшеного попиту села на пром. товари.

Фінансовий стан характеризується для жовтня дальшим напруженням оборотних коштів.

(„Кооп. Життя“)

Як працює „Добробут“ (централя скотарсько молочарської кооперації на Великій Україні). Колєгія Наркомторгу заслухала доклад про наслідки обслідування діяльности Добробуту за перші три квартали минулого року. За даними цього обслідування торговельні обороти Добробуту зросли від 24,000.000 карб. (за три квартали 1926-27 р.) до 500,000.000 карб. (за той-же самий період минулого року). Серединне й низове кільце системи також зміцніли: число союзів збільшилось від 10 до 20, т-в від 405 до 716. Питома вага Добробуту в оборотах союзів збільшилася від 33,5% до 44,2%, а вага союзів у оборотах низових т-в від 52,7% до 66 4%.

Зросла й рентабельність роботи Добробуту, питома вага його в заготівлі молочних та мясних продуктів: мяса він охопив на 34,6%, масла на 62,8%, а на ринках смушків та вовни він посідає монопольне становище.

Всячина.

Свято культури. (Відкриття будинку-музею ім. Шевченка). 10-го листопада в приміщенні Київської філії інституту Т. Шевченка відбулося урочисте засідання філії на честь відкриття в Києві будинку-музею Шевченка.

У вступнім слові директор інституту акад. Багалій докладно схарактеризував завдання інституту Шевченка.

Інститут Шевченка, що обєднує найвидатніших літературознавців, має на меті вивчення Шевченка та його доби, вивчення української літератури від Котляревського до наших часів і широку популяризацію здобутків цього вивчення.

Науково-дослідча робота інституту зосереджена в його кабінетах, що розподілені між Харковом і Київом.

З доповіддю про заходи Шевченківського Комітету та вшанування памяти Шевченка виступив уповноважений Укрнауки, Л. М. Левитський, а докладну картину розвитку інституту Т. Шевченка подав проф. О. К. Дорошкевич.

Страйк лісових робітників в Равщині. З кінцем жовтня вибух великий страйк лісових робітників в селах: Гребенне, Селиська, Деби, Горай, Мриглоди, Верхраша, Мости, Потоки і Тенетиська. Страйкуало 400 лісових робітників. З цего страйку лісових робітників і з попередніх страйків рільних робітників бачимо, що галицький нуждар стає поволи до організованої боротьби з визиском.

Увага.

У „Господ. хроніці“ в чч. 7-11 Кооп. Р-ки в рубриці „Торговельний білянс“ в деяких місцях точка десяточна помилково була вміщена в низу а не на горі і через те можливе непорозуміння (напр. в ч. 10-11 на стор. 480 треба читати: 272·784 міл. (= 272.884.000) замість 272.784 міл.). Проситься це при читанні мати на увазі.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві

Енциклопедичний Український Словник.

Загально чути нарікання навіть серед високо-освічених Українців, що ізза неустійнення української терміноло́гії доводиться їм поборювати часто непереможні трудноші в писанім і устнім уживанні української мови. Щоб запобігти цій недостачі, яку український загал відчуває дуже прикро, рішив численний гурт українських письменників і наукових робітників приступити вже в найблищому часі до видання енциклопедичного словника української мови (лексикону), над котрим він працює вже від довшого часу, виписуючи найкращі зразки української мови та поетичного стилю зі всіх давніших і сучасних українських письменників. Крім багатства української мови й поезії використовують автори словника досягнення техніки і взагалі всіх наук.

Приймаючи на увагу, що без допомоги всього Українського Громадянства не зможемо як слід виконати свого завдання, прохаємо всіх Земляків, що співчувають нашій праці, дорожать скарбом української мови й культури та відчувають необхідну потребу наміченого нами Словника, надсилати нам на карточках слова і звороти української мови, назви машин, приладів, рослин, звірят, мінералів і т. п. зворотів, що їх український народ уживає в даній місцевості, приповідки й новоутворені слова, яких не використали ще давніші українські лексико́графи, ані автори терміноло́гічних словників Української Академії Наук у Київі. На окремих словах просимо класти наголос і додати пояснення, що саме вони означають, або навести переклад вислову в иншій мові та зазначити місцевість (і повіт), де вживається цього вислову.

Імена і призвища ШШ Збирачів помістимо у Словнику та зазначимо їх у тексті при наведенні їхніх цитатів. Одночасно прохаємо українських Письменників на всіх українських землях прислати нам свої останні твори для використання їх у Словнику.

Адреса: В. Калинович, Львів, ул. Вроновська, 18.

Усі инші українські часописи на Україні й за кордоном прохаємо передрукувати ласкаво цей заклик.

За ініціятивний комітет і редакційну коле́гію: *В. Калинович. Д-р Осип Турянський.*

Львів, 17. жовтня 1928.

Увага! *Увага!*

Пересилаючи це число за грудень 1928 р. — **повідомляємо, що з 10-го січня 1929 р. змушені будемо здержати дальшу висилку журналу „К. Р.“** всім тим ПТ. Передплатникам його, які — по цей день — не зволять вирівнати своїх залеглостей передплати за рік 1928. **По означеним речинці** (себто по 10. січня 1929 р.) **всім довжникам** і виключно на їх рахунок **вишлемо „накази заплати“.** Прохаємо проте не марнувати залучених чеків, а вирівнувати ними залеглости і вплачувати нову передплату, щоби себе і нашої установи не наражувати на непотрібні видатки й кошти.

Адміністрація.

Запросини до передплати на 1929 р.

„НОВА ХАТА“

щомісячний журнал
для плекання домашньої культури з відділом мод і ручних робіт.

Передплата виносить:
На рік 18 зол., на піврік 9 зол., на чверть року 4·50 зол.
Для Америки 3 дол., а для Чехословаччини 2·50 дол. річно.

Видає: „УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО“
жіноча промислова кооператива з обмеженою порукою
у Львові, Словацького 14. II. пов.

Всі Кооперативи замовляють:

фартухи до народних строїв, всякого роду полотна, вишивки, капи на ліжка, різьблені прилади до писання і т. п.

в одинокій трудово-продукційній кооперативі

„СОЮЗ ПРОМИСЛОВЦІВ ГУЦУЛЬЩИНИ“
в Косові, б. Коломиї

При гуртових закупах — опуст. Вступайте в члени!